

Kovács Tádé:

AZ ERÉNYEK DIALEKTIKÁJA

(Kísérlet a szélsőséges magatartásformák közötti
két erény polaritásának megvilágítására).

ELŐSZÓ

Értelmes istentiszteletet vár Isten az embertől, akit értelmesnek alkotott. Az istentiszteletben adja az ember a tőle telhető legtöbbet, s csak akkor tudja ezt adni, ha értelme teljes támogatást nyújt.

Az istentisztelet mindig áldozat. Mindig élőt kell áldoznunk. Magunkat. Csak tisztánlátásból születik istennek tetsző áldozat. Ezt a tisztánlátást és az ebből fakadó áldozatot akarja szolgálni a *Harcban az igazságért* c. tanulmánykötet.

Első része egy elfogadott licenziátusi dolgozat. Lehetővé teszi számunkra a bepillantást a négyesfogatok megalapozásába. Indítást ad, hogy megtaláljuk erényeink hiányzó párját... pl. hogy aki csak írni szereti a **KARAJ**-t, az olvassa is; aki csak olvassa, az holnapra írja is...

Második része a szentírás analízisének új lehetőségeit keresi és bemutatja, milyen termékeny elemzések készíthetők, ha ráállítjuk agyunkat e fenti erénypárokra.

A harmadik részben végére jutunk az évekkel ezelőtt kezdett belső KIO vitának, amelyet hetedik kötetként, – segédkönyvül az „oktatóknak” – gondolatban oda is rakhatunk az előzőek mögé. Persze a vitának - mint látható - azért nincs vége...

A negyedik és záró rész azt a csiszolódást tükrözi, amellyel fogaskerékként igyekszünk beleilleszkedni a helyi, a magyarországi egyház életének egészébe, történetébe.

Erényeink párját keresve, kutatva az írások értelmét, el nem fogyó belső szellemi párharcban, püspökeink ajtaján meg nem szűnően kopogtatva állunk és élünk – ebben a kötetben is –

Harcban az igazságért.

Kovács Tádé

AZ ERÉNYEK DIALEKTIKÁJA

(Kísérlet a szélsőséges magatartásformák közötti két erény polaritásának megvilágítására).

Bevezetés.

A II. Vatikáni Zsinat a Misztikus Test Fejéről ezt mondja: „Minden tagnak öhozza kell formálódnia, amíg Krisztus ki nem alakul benne” (vö. Gal. 4, 19).¹ A következő mondattal a zsinat megadja ennek az erkölcsi felhívásnak üdvtörténeti, kegyelemtani és eszkatológiás távlatait: „Így beépülünk életének misztériumaiba, hasonlóvá leszünk hozzá, vele együtt halunk meg és vele támadunk föl, amíg együtt nem uralkodunk vele” (vö. Fil 3,21; 2Tim 2,11; Ef 2,6; Kol 2,12; stb.). Krisztusban formálódásunk tehát meghalások és megdicsőülések, vállalások és eredmények láncolata. Ennek egy részében az Evangélium örömhír jellegének van jelentősebb szerepe, más részükben a keskeny út meredekségének: mégpedig az egyén talentumainak arányában, kiben-kiben kisebb-nagyobb eltérésekkel.

Senki sincs azonban, akinek a krisztusi élet minden feladata egyforma könnyedséggel menne. Sőt minden normához igazodni akaró, tehát erkölcsi igénnyel rendelkező életforma „erő”-feszítést, „erény” kialakítást kíván. Ennek az erőfeszítésnek az elmulasztása, talentumaink párájának meg nem szerzése, csupán a meglévőnek az őrizgetése jelenti a központi normától, Krisztustól, való elhajlást valamelyik véglet felé: vagyis a bűnt.

A Krisztust követő erényes életnek tehát két szélsőség közt kell egyre feljebb jutni az Atya tökéletessége felé.

1. Az erény és a bűn fogalma

A „semmi” a lét tagadása. Hogy ez a tagadás létrejöhessen, máris kell valami: legalábbis valaki, aki tagadni tud. Ezzel azután a semmi többé nincs is, mindaddig, amíg valami van. A valami értékesebb a semminél, legalábbis amíg más szempont nincs. Ilyen értelemben, tehát lélektanilag: minden jó, ami van. *Ens et bonum convertuntur. De ez még nem minden.* A teljesség a minden. Legjobb, sőt maga a „jó” az Abszolút Létteljesség, az Isten.² *Operari sequitur esse.* Amit az Isten tesz, az minden jó.³ Ő az *actus purus*. Nemcsak abban az értelemben, hogy tevékenységbe nem keveredik semmilyen kihasználatlan lehetőség (potencialitás), hanem abban az értelemben is, hogy tevékenysége tiszta marad mindenféle szélsőségtől is.

Az Abszolútum teljessége abszolút, „de” ill. „és” éppen ezért nem záija ki, sőt produkálja egyéb létezők létét. Így jönnek létre relatív létezők: a teremtmények. Ezekre azonban, nemcsak Isten hathat, hanem egymással is számtalan kölcsönhatásban állhatnak és számos kölcsönhatásban állnak is. Kialakulásuk és átalakulásuk, vagyis keletkezésük és elmúlásuk két szélső pontja között belső törvényszerűségeik, hozott és szerzett tulajdonságaik erejében jutnak el teljességükre, többé-kevésbé. E relatív teljességnek megfelelő működése vagy legalábbis működhetősége alapján nevezhető egy teremtmény jónak, vagy rossznak, kevésbé jónak, vagy kevésbé rossznak, nagyszerűnek vagy igen hitványnak.

A környezet, a körülmények többé-kevésbé befolyásolják azt, hogy a teremtmény eljut-e relatív tökéletességére vagy sem, s hogy milyen formában. Amennyiben ez a befolyás egyértelműen meghatározó, szükségszerű, úgy az a dolog, vagy lény nem tehet róla, nem felelős érte. Ilyen esetben se bűnről, se erényről nem beszélhetünk. A platánlevélnek nem érdeme, hogy ép maradt, de nem is bűne, hogy ronggyá lyuggatták a levéltetvek: nem etikus lény.

Ezzel szemben a váltóórt holtáig furdalhatja a lelkiismerete, ha felelőtlensége miatt egymásnak szaladt két vonat és meghalt egy sereg embertársa.. Viszont jóleső örömmel veheti át a jutalmat nyugdíjba vonulásakor, amit hűséges szolgálataért kap. Tetteink, főleg ismételt tetteink vagy szokásaink nyomot hagynak személyiségünkön, jönnek, vagy rossznak mutatják azt. Ezek nagy részéről az ember tehet. Az is az ember működése (actus hominis), ha álmában horkol, de az igazán emberi működéshez (actus humanus), akár egyszeri, akár begyakorolt, a tudatos döntés hátterére van szükség.

Istent a rá jellemző zsenialitás „ragadta” arra, hogy olyan lényt is teremtsen, aki Isten munkatársává tud válni önmaga tökéletességének kialakításában.

Ennek a méltóságnak azonban nagy ára van. Mivel Isten komolyan akaija, hogy az ember szabadon akarja azt, amit Ő akar, azt is akarnia kell, hogy az ember szabadon akarhasa azt is, amit Ő nem akar. Az erényes élet lehetőségének akarása nem lehetséges a bűnös élet akarásának lehetsége nélkül. Az erénynek a két szélsőség Scillája és Charybdise között kell átevíckélnie, hogy a tökéletesség tengerébe juthasson. Ezt a törvényszerűséget Aquinói Szt. Tamás megtalálta már Arisztotelésznél. A „virtus in media” felismerést annyira lényegesnek tartom, hogy az erény és bűn meghatározásába is beleveszem.

Az erény erkölcsbölcészeti meghatározása tehát így hangoznék: **Az erény a személy kiegyensúlyozott magatartását biztosító készség.** Ezzel szemben: **A bűn a személy kiegyensúlyozott magatartását aláásó készség.**

A keresztény ember számára a kiegyensúlyozottság mércéje és egyben csúcsa: maga Jézus Krisztus. Az erkölcssteológiai meghatározások tehát így alakulnak: **Az erény a Krisztusba öltözött ember kiegyensúlyozott magatartását biztosító készség.**⁴ **A bűn pedig: a Krisztusba öltözött ember kiegyensúlyozott magatartását aláásó készség.**

Az erény az etimológiai szótár szerint nyelvújítási származékszó: az „erő” önkényesen kikövetkeztetett *er*-tövéből alkották *-ény* képzővel. A szóalkotás alapja a téves szófejtés volt, amely szerint a latin „virtus” (férfiasság, erő, bátorság, erény, erkölcsi erő, hősi tett, érdem) a latin „vis” (erő) származéka. Dr. Boda László az „emberi jótulajdonság”, „személyi érték”, „az erkölcsi érzék” kifejezéseket ajánlja.⁵ A magyar nyelvben – írja viszont másutt – a „bűn” mellett használatos a „vétek” szó is (vétkezni, bűnt elkövetni); azután a „gonosz tett” (rosszat tenni), az „erkölcsi rossz”, a „hiba” (az előbbieket súlyosabb, az utóbbi enyhébb jelentéssel)⁶.

A meghatározásokban a „legközelebbi nem”-fogalom a készség. A cselekvő készség (habitus operativus) a képesség tudatos kibontakozása gyakorlatozás által (exensitas), vagy különleges élmények által jön létre... szemben a nem tudatosan ismételt szokásokkal, a velünk született hajlamokkal, személyi készségekkel (habitus entitativus). Az egyes cselekedetek gyakorlása által építőkövei a készségeknek, ugyanakkor termékeny nyomot mégis a készségen keresztül hagynak a személyiségen, mely integrálja őket.⁷

A meghatározások fajalkotó jegy (diferencia specifica) részében használom a személyiség és az ember megjelölést. Használhatnám ugyan a személyiség viszonylag állandó megnyilvánulásait összefogó jellem, ill. karakter szót is; de egyfelől az a bűn esetében bizarr hangzású volna, bármennyire pszichológiai vonatkozásban használnám is, másfelől az etikai értelmű jellem pedig semmiképpen sem szerepelhetne benne. A személyiség minden lelki tevékenységünk rendező elve amellet, hogy összes testi-lelki tulajdonságunk bizonyos rendezettségű összefogója.⁸ Ilyen értelemben használom a meghatározások ember szavát is. Csupán a biblikus környezet miatt cserélem fel vele a személyiség szót.

A „magatartás” is a személyiséget hangsúlyozza a kevésbé egyértelmű „viselkedéssel” szemben; illetőleg az állandóságot hangsúlyozza az egyes cselekedeteknek a karaktertől esetenként el is ütő jellegével szemben. A magatartás, úgy érzem jobb szó itt, mint a tevékenység, különösen az un. passzív erények vonatkozásában.

Eddigélé azokat a mozzanatokot láttuk, melyek mind a négy definícióban azonosak. A kiegyensúlyozottság viszont csupán nyelvtanilag azonos. Éppen itt tér el egymástól a bűn és az erény.

A zsinat a megtérői Szent Pállal új embernek nevezi, a keresztény erény- ill. bűnfogalom tehát ennek az új, mert Krisztusba öltözködő embernek a jellemvonásait fogalmazza meg, mégpedig abban a szellemben, hogy aki többet kapott, attól többet is lehet elvárni⁹, ill. abban a szellemben, hogy „destructio optimi pessima”. Az erény és bűn általában valamely erkölcsi normához viszonyítva az, ami. A keresztény morálteológiában pedig Jézus Krisztus élő személye a központi norma.¹⁰

Utoljára hagytam a definícióknak azt a mozzanatát, amely a kiegyensúlyozottság biztosítását ill. aláásását említi. Dolgozatomnak ez a tulajdonképpeni tárgya, ezért most új fejezetbe kezdek.

2. Erény és bűn viszonya

2.1. A hagyományos nézet

Arisztotelész írja: „Mindenben, ami folyamatos és osztható található túlzás és hiány és közép, és ezek vagy a dolgok egymáshoz való viszonyában, vagyis a dolgok hozzánk való viszonyában ilyenek... Minden dologban a magunkhoz viszonyított közép a legjobb, mert ez úgy van, ahogyan a tudás és az értelem tanácsolja”.¹¹

„Az erény tehát olyan lelki alkat, amely az akarati elhatározásra vonatkozik; abban a hozzánk viszonyított középben áll, amely egy szabálynak megfelelően határozható meg. Mégpedig azon szabálynak megfelelően, amely szerint az okos ember határozható meg. Középhatár két rossz között, melyek közül az egyik túlzásból, a másik hiányosságból ered. Középhatár azért is, mert amíg az egyik rossz a kellő mértéket túllépi, a másik pedig azon alulmarad. Az érzelmekben csakúgy, mint a cselekvésekben, addig az erény a közepet találja meg és azt is választja. Ezért az erény létezését és mibenlétét kifejlesztő meghatározás szerint az erény közép, de abból a szempontból nézve, hogy mi a legjobb és a helyes; az erény a legfőbb csúcs”¹².

„Háromféle állapot van, és pedig két rosszság: az, amely a túlzásban van, s az, amely a hiányosságban nyilvánul meg, továbbá egy erény, ti. a középhatár; ezek egymással bizonyos tekintetben mind ellentétben vannak. És pedig a végletek a középpel és egymással is ellentétesek, viszont a közép a végletekkel ellentétes; mert miképpen az egyenlő a kisebbhez viszonyítva nagyobb, a nagyobbhoz viszonyítva pedig kisebb, éppúgy a középhatárt megtartó lelki alkat is a hiányossághoz mérve túloz, a túlzáshoz képest pedig hiányosságot mutat, az érzelmekben éppúgy, mint a cselekvésekben. A bátor ember például a gyávához viszonyítva vakmerőnek, a vakmerőhöz viszonyítva pedig gyávának tűnik fel... S ezért a végletekbe eső ember azt, aki a középhez tartja magát, szeretné mindig magától a másik véglet felé eltolni, úgy-hogy például a gyáva ember a bátort rendszerint vakmerőnek, a vakmerő viszont gyávának nevezi, és így tovább.”¹³

Aquinói Szent Tamás különbséget tesz isteni és erkölcsi erények között, amellet, hogy tud az Arisztotelész által is felsorolt értelmi erényekről.¹⁴

A hitről, reményről és szeretetről azt írja, hogy ezeket azért mondjuk „istenieseknek”, mert egyedül Isten a tárgyuk, amennyiben megadják a helyes odaigazodást Isten felé; de azért is, mert egyedül Istentől kapjuk; meg azért is, mert egyedül Isten kinyilatkoztatása, a Szentírás alapján van ismeretünk az erényekről.¹⁵

Szent Tamás különbséget tesz a közép szempontjából is isteni és erkölcsi erények között: „Vajon az isteni erények a középszerben vannak-e? Feleletül ezt kell mondani... az erény a jóra igazítja az embert. Nevezetesen az erkölcsi törvény rendeltetése az, hogy az ember a vágyódó világban teremtsen rendet. Ami után szabad az embernek vággyal nyúlni, an-

nak mértéke és szabálya az értelmesség. Mármost ami értékhez és szabályhoz igazodik, akkor jó, ha a maga szabályával azonosul, amint pl. minden mestermű akkor jó, ha teljesen alkalmazkodik a mesterség szabályaihoz. Következésképp ezen a téren rossz lesz valami, ha eltér a mértékről avagy szabálytól. Túllépi a mértéket vagy lemarad róla, amint nyomban kitér, ha szemügyre veszünk akármit, ami szabályozva vagy mértékelve van. Ebből látszik, hogy az erkölcsi erény akkor helyes, ha teljesen azonosul az értelmesség mértékével. Az is kézzelfogható, hogy a kelleténél több vagy kevesebb között a „kell” ill. a mértékkel való azonosulás a középhelyet foglalja el. Ebből nyilvánvaló, hogy az erkölcsi erény abban áll, hogy középen van.”¹⁶

Ezzel szemben: „Az istenies erényeknél kétféle mértékre lehet gondolni” – mondja ugyanitt Szent Tamás. Az egyik magából az erény mivoltából érthető. Ebben a vonatkozásban az istenies erények mértéke és szabálya maga Isten: mégpedig a hitnek igazsága, jósága a szeretetnek, mindenhatósága és hűsége a reménynek. De ez a mérték nyilvánvalóan mindenestül meghaladja az ember képességét. Sohasem szeretheti az ember Istent annyira, amennyire szeretni való... Itt tehát nincs helye a túlzásnak. Ezért ezeknek az erényeknek helyessége nem is abban áll, hogy középutat járnak. Itt minden annál jobb, minél közelebb áll a legfelsőhöz. Viszont az istenies erény másik mértéke bennünk van. Hiszen ha nem is tudunk Isten felé hitben, reményben, szeretetben annyira törtetni, amennyire kellene, mégis kötelességünk annyira törekedni, amennyire telik tőlünk. Itt aztán már megeshetik, hogy tekintetbe jön a közép és a szélsőség.¹⁷ Az értelmi erényekről viszont szintén állítja, hogy alkotó mozzanatuk a közép: *consistant in medio*.¹⁸

Látható, hogy Szent Tamás nem minden fajta erényre tudja mindenestül alkalmazni az „in medio virtus” tant, de nehézségekbe ütközik már Arisztotelész is.

2.2. A hagyományos nézet hiányossága

Az Eudemoszi etikában olvashatjuk: „Noha megtörténik, hogy az összes ellentétek igen világosan megnyilvánulnak, ám néha a túlzás, máskor meg a hiány oldalán tűnik ki az ellentét. Az egyenetlenségnek pedig az az oka, hogy a középhez viszonyítva nem mindig ugyanott helyezkedik el az egyenlőtlenség és a hasonlóság, hanem némelykor a túlzó, némelykor meg a hiánnyal kapcsolatos lelki alkattól könnyebb az átmenet a közepsőhöz.”¹⁹

A Nagy etikában pedig (a továbbiakról) ezt találjuk: „Két oka van annak, hogy úgy véljük, a túlzás és a hiány szemben áll a középpel. Vagy magából a tárgyból kiindulva azt vizsgáljuk, hogy vajon melyik szélsőség van közelebb a középhez, és melyik van távolabb tőle; például, hogy a nagyvonalútól a tékozlás vagy a fősვნყყყყ esik-e távolabb. A tékozlás ugyanis inkább tűnik nagyvonalúságnak, mint a fősვნყყყყ: tehát a fősვნყყყყ esik távolabb tőle. Amelyik közelebb áll, az inkább ellentétesnek tűnik a középpel. Tehát magából a tárgyból kiindulva a hiány tűnik inkább ellentétesnek. De van másféle érvelés is, ti., hogy az a szélsőség, amelyhez a természettől fogva jobban vonzódunk, inkább ellentétes a középpel. Például természettől fogva inkább fegyelmezetlenek vagyunk, mint rendszeretők. Előrehaladni is inkább abban szoktunk, ami felé természeti hajlamaink vannak. Amiben könnyebben haladunk előre, ott lesz nagyobb az ellentét is a középpel szemben. Fegyelmezetlenségben pedig könnyebben jutunk előre, mint az illő magatartásban. Ezért a középpel a **túlzás** lesz inkább ellentétes. A fegyelmezetlenség ugyanis a mértékletességre vonatkozó túlzás.”²⁰ A Nikomachoszi etikában ugyanezt így fejti ki: „Megjegyezhetjük még, hogy egy másik véglet a középhez bizonyos hasonlóságot mutat, például a vakmerőség a bátorsághoz...A középpel szemben néha a hiányosság, máskor pedig a túlzás mutat nagyobb ellentétet, például a bátorsággal szemben nem a túlzást jelentő vakmerőség, hanem a hiányosságot jelentő gyávaság... jelent nagyobb ellentétet”²¹ Viszont a mértékletességgel szemben nem a hiányosságból folyó érzéketlenség, hanem a túlzásból folyó mértékletlenség jelent nagyobb ellentétet.(u.o.) Az itt adott magyarázat a nagy etikához hasonlóan követi a leírtakat.

Ha az Eudemoszi etikában közölt táblázat erényoszlopát nem három, hanem két oszlopban tüntetjük fel a két szélsőség oszlopa között, rögtön szemléletes lesz az „in medio virtus” hagyományos elméletének nehézsége:

	Túlzás	Erény	Hiány
1	DÜHÖSSÉG	SZELÍDSÉG	HALVÉRŰSÉG
2	VAKMERŐSÉG	BÁTORSÁG	GYÁVASÁG
3	SZEMÉRMETLENSÉG	SZEMÉREM	SZÉGYENLŐSSÉG
4	MÉRTÉKTELENSÉG	MÉRTÉKLETESSÉG	ÉRZÉKTELENSÉG
5	IRIGYSÉG	JOGOS FELHÁBORODÁS	nincs külön neve
6	NYERESÉG	JOGSZERŰSÉG	VESZTESEG
7	TÉKOZLÁS	NAGYVONALÚSÁG	FŐSVÉNYSEG
8	FENNHÉJÁZÁS	IGAZSÁG	GÚNYOS SZERÉNYSEG
9	HÍZELGÉS	SZERETET	GYŰLŐLET
10	TETSZELGÉS	ÖNÉRZET	ÖNHITTSEG
11	ELPUHULTSÁG	ÁLLHATATOSSÁG	SZENVEDÉSBEN VALÓ ELTOMPULTSÁG
12	FELFUVALKODOTTSÁG	NEMES BECSVÁGY	KISHITŰSÉG
13	PAZARLÁS	ÁLDOZATKÉSZSÉG	SZŰKKEBLŰSÉG
14	ÁLNOKSÁG	BELÁTÁS	EGYÜGYŰSÉG

Ezek és ilyenfélék tehát az érzelmek, amelyek előjönnek a lélekben – mondja a Filozófus.²²

A táblázat alatt hozza a meghatározásokat is. Itt azonban elég lesz azokra utalni, melyek értelme a fordításból nem egyértelmű.

Ad 5.: „Akkor irigy valaki, ha több ember szerencsésén bosszankodik, mint kell, hiszen az irigyeket még azok jó sorsa is bosszantja, akik pedig megérdemelték, hogy jól menjen a soruk. Az irigységgel ellentétes értelmű tulajdonságnak nincs külön neve; Ő ott viszi túlzásba a dolgot, hogy még az érdemtelenül szerencsések miatt sem bosszankodik.”(uo.)

Ad 6.: „Nyerészkedő az, aki mindenből telhetetlenül hasznot húz, kárvalló pedig az, aki ha nem veszít is mindenben, de kevés dologban nyereséges.”

Ad 8.: „Fennhéjázó az, aki többnek, gúnyosan szerénykedő (ironikus) pedig az, aki kevesebbnek mutatja magát, mint amennyi”

Ad 10.: „Túlságosan tekintettel lenni mások tetszésére: tetszelgés; míg túl kevésbé és vonakodva: önhittség.”

Ad 13.: „Hasonlóan áll a dolog a szűkkeblűvel és a kérkedővel is, mert ez túllépi az illető mértéket, az meg alatta marad.”

Ad 14.: „Az álnok ember minden módon és mindenhol hasznot húz fortélyosan, míg az együgyű onnan sem, ahonnan kell.” (uo.)

Az erények értelmezésének mai szempontjai közt meg is említi Dr. Boda László: „Korunk embere számára már nem mutatkozik kielégítőnek a hagyományos „virtus in medio” elve sem: tehát az az arisztotelészi tanítás, hogy az erény a „közéértékben” valósul meg... új megfogalmazásra szorul.” Javaslatot is tesz a teljesebb megoldás irányában.²³

Az erények dialektikája

„...szükség van a helyes mértéktartásra – folytatja Dr. Boda László – nem az erények belső lényegét illetően, hanem elsősorban a megnyilatkozásukat tekintve. A vallásosság okos mértéke pl. nem azt jelenti, hogy az ember ne legyen túlzottan vallásos, hanem azt, hogy ne legyen torz módon vallásos. Az okosság a vallásosság külső megnyilatkozásánál nevel mértéktartásra. Ennek hiánya az, amit „bigott”-nak bélyegeznek azok is, akiket ebben nem a rosszhiszeműség vagy rosszindulat vezet (pl. ha a hívő ember rámenős vehemenciával azon-

nal térítésbe fog, amikor valakivel találkozik). Okos mértéktartásra a szeretet megnyilatkozásainál is szükség van, jóllehet a szeretet erénye nem ismeri a „középmértéket”. Ez az egyik szempont. A másik pedig az, hogy a keresztény erény új értelmezése, más oldalról való megvilágítása is időszerű lehet. Ilyen például az a **dialektikus szempont**, amelyet Chesterton ragyogó intuícióval és igen szellemesen fejtett ki a kereszténység paradoxonaiban (Orthodoxy); igaz, hogy íróként és nem morálteológus módjára, mégis tanulságosan. Eszerint a keresztény erény... épp a végletesnek tűnő erények együttes megvalósulásában van; szemben a görögök mérték-, ill. arány-etikájával. A keresztény magatartás nem ismeri sem a szürkét, sem a rózsaszínt (a fekete és a fehér, ill. a piros és a fehér között) A keresztény erény keverés nélkül tartalmazza a két értéket. Egyszerre van meg benne a nagy öntudat és a nagy alázat, de mindig Istenhez illetve Krisztushoz való relációban. S miért ne tanulhatna a teológus az írótól? Miért ne egészíthetné ki az erényekről szóló keresztény tanítást ezzel az új szemponttal, amely nagyon is evangéliuminak mutatkozik? Hiszen Krisztus maga is egyszerre „irgalma” és „ítélő”; egyazon személyiségben „Isten Báránya” és „Juda Oroszlánja”. Szent Pál pedig egyszerre együttesen hordozza személyiségében a mindent legyőző öntudatot és a mélységes alázatot... (ld. A keresztény alázat c. részben). Vajon nem teljesebb így a keresztény erényről alkotott fogalmunk?” (vö. Jean Nabert: *Dialectique des virtus*. Neuve de Metaphysique et de morale, 1972,409).²⁴

Az alázat kapcsolatai más erényekkel c. pontban így folytatja: „Alázat és önérzet látszólag ellentmondó tulajdonságok. Valójában nem zárják ki egymást a keresztény személyiségben sem. Sőt tulajdonképpen összetartoznak. Erre talán Szent Pál a legjobb példa. Ő nem rejti el gyöngeségeit (2Kor 12,5). Legkisebbnek mondja magát a „szentek” vagyis a hívő keresztények között (Ef. 3,8), és elsőnek a bűnösök között (1Tim 1,15), minthogy üldözte Krisztus egyházát (Gal 1,13). Ugyanakkor dicsekszik az Úrban (1Kor 1,31), és vallja: Mindent meg tudok tenni azzal, aki nekem erőt ad (Fii 4, 13). Isten nélkül igen kicsinek, Istenben, az Ő kegyelmével („az Úrban”) pedig nagynak és erősnek érzi magát. EZ AZ ERÉNYEK DIALEKTIKÁJA.”²⁵

3.1. Szélsőség és egyensúly

Ez a dialektikus szempont indokolja az 1. fejezetben adott meghatározások kulcsszavát: a „kiegyensúlyozottságot”. A fentiek előrebocsátásával ideje, hogy rátérek ennek a taglalására. A szótár az írja az egyensúlyról: 1. A testnek az az állapota, amelyben az ellentétes irányból ráható erők egyenlők, és ezért a test megmarad nyugalmi helyzetében vagy egyenes vonalú egyenletes mozgásában. 2. Az az állapot, amelyben az ellentétes mozzanatok, törekvések stb. kiegyenlítik egymást.

A meghatározásokban szereplő „kiegyensúlyozott magatartás biztosítása” tehát nyilván abból adódik, hogy a két ellentétes törekvés megfelelő arányú egymásra hatása megakadályozza a kibillenést mindkét irányban. Ennek nyelvi megjelölése vagy az eredményre, vagy az összetevőkre vonatkozóan történhet. Ha az eredményre vonatkozik, akkor állhat csak egyedül és a valóságos középben, mint arisztotelészi táblázatunkban a 8. számú sorozatnál: az igazság a fennhézás és a gúnyos szerénység között. De alkalmasint így használható a többi un. sarkalatos erény is általános értelemben véve, mint a példánkban a 2. 4. és 14. sorozat esetén történhetne, továbbá maga a szeretet is, ha nem abban a speciális értelemben vesszük, mint a 9. sorozatnál.

Ha ellenben az erény nyelvi megjelölése az egyensúlyt biztosító összetevőkre vonatkozik, mint a 13 többi esetben, akkor nem elég egy név, kettőre van szükség. Ez esetben erénypárokban kell gondolkodnunk. Egyetlen megjelölés sem kerülhet táblázatszerű ábrázolásban a középbe, hanem valamelyik oldal felé „húz”, és így mellé kell írunk a párját. Próbáljuk meg most már ezzel a módszerrel kitölteni a hiányzó részeket. Íme a hiánytalan „négyesfogatok” táblázata:

	Túlzás	Nagyszerűség	Mérséklet	Kisszerűség
1	DÜHÖSSÉG	SZENT HARAG	SZELÍDSÉG	HALVÉRŰSÉG
2	VAKMERŐSÉG	BÁTORSÁG	ÓVATOSSÁG	GYÁVASÁG
3	SZEMÉRMETLENSÉG	TERMÉSZETESSÉG	SZEMÉREM	SZÉGYENLŐSSÉG
4	ÉRZÉKETLENSÉG	MÉRTÉKTELENSÉG	ÉRZÉKENYSÉG	MÉRTÉKLETESÉG
5	IRIGYSÉG	JOGOS FELHÁBORODÁS	HIGGADTSÁG	KÖZÖNY
6	NYERÉSZKEDÉS	JOGSZERŰSÉG	NAGYLELKŰSÉG	VESZTESÉG
7	ÁLSZERÉNYSEG	FENNHÉJÁZÁS	ÖNÉRZET	SZERÉNYSEG
8	FÖSVÉNYSEG	TÉKOZLÁS	NAGYVONALÚSÁG	TAKARÉKOSSÁG
9	GYŰLÖLET	HÍZELGÉS	SZERETET	OBJEKTÍV KRITIKA
10	ÖNHITTSÉG	TETSZELGÉS	VONZANI AKARÁS	ÖNÉRZET
11	SZENVEDÉSBEN ELTOMPULTSÁG	ELPUHULTSÁG	ÁTHIDALNI TUDÁS	ÁLLHATATOSSÁG
12	KISHITŰSÉG	FELFUVALKODOTTSÁG	NEMES BECSVÁGY	ALÁZAT
13	ÖNPAZARLÁS	ÁLDOZATKÉSZSÉG	ENERGIA-BEOSZTÁS	SZŰKKEBLŰSÉG
14	EGYÜGYŰSÉG	RAVASZSÁG	OKOSSÁG	EGYSZERŰSÉG

A fejlécen az erény helyébe két szó került. A túlzáshoz a nagyszerűséget érzem közel állónak, így azonban a neki ellentmondó szélsőség megjelölésére kézenfekvőbbnek tetszett a kisszerűség fogalmát használni, mint a hiányt. A túlzásnak ellentmondó fogalom pedig a mérséklet megjelölést kapta.

Tisztában vagyok vele, hogy a kisszerűség nem azonos az abszolút hiánnyal, de a „per defectum” bűn abszolút hiányt, inkább hiányosságot, fogyatékoságot jelöl, s akkor már jól alkalmazható rá a kisszerűség. – A továbbiakban a fejléc négy kategóriáját **t n m k** betűkkel rövidítem.

A két szélsőség : **t** és **k** a kiegyensúlyozott magatartást (**n+m**) aláasó készségek. Nemcsak a hiány hiány, a túlzás is hiány: az egyensúly hiánya. A személyiség eme bűnös hiányosságai a teljesség, a megtérés után kiáltanak. Nyelvileg ki lehetne fejezni fordítva is: a bűn a szélsőség, az erény a szélsőség hiánya, de etikusan semmiképpen nem megfelelő egy ilyen megjelölés, sőt ontológiailag sem állja meg a helyét. Talán mondható, hogy egy ügyes zsebmetező tárgyeltüntetési készsége ontológiailag felülmúlhatja egy ügyetlen bűvész tárgyeltüntetési készségét; s még sem merném állítani, hogy egyforma ügyességük esetén csak az etikai rendben van különbség a két készség között. Hogy bűn és erény közül melyiket határozom meg pozitívan és melyiket hiányként, azt tehát nem merő hangsúlykülönbség, de a hangsúly szerepéről is szót kell még ejtenünk.

3. 2. Egyensúly és hangsúly

Ha az erény az egyensúlyt biztosító összetevőket jelöli, párosával kell emlegetni; de ezen belül a keverés arányát már a szituáció határozza meg. Más és más helyzetnek más és más az optimális aránya. Egyetlen aktus sokféle szempontból közelíthető meg, különböző készségek metszéspontjának fogható fel. A moralista bonckése az utolsó réteg alatt még újabb réteg után kutat, s vége hossza nincs a további szempontok feltárásának, az élet pedig rohan tovább. Az elatomizálódás veszélyének kikerülésére nagyon alkalmas a központi norma, a főparancs szem előtt tartása, az élő Krisztussal való személyes kapcsolat ápolása, önmagunknak a lélek vezetésére bízása, a lelki vezető tanácsainak szem előtt tartása, az élő keresztény közösség viselkedésmédrébe való belesimulás, de mindezek ellenőrzésére, integrálására vonatkozóan is jó szem előtt tartani az ősi katolikus elvet: nemcsak, ...hanem ...is! Ne quid nimis, sed ne quid minime!

A keresztény erények kialakításában vitathatatlanul Jézus maga a norma. Vegyük például az arisztotelészi táblázat első sorát: Túlzás a zabolátlan dühösködés, kisszerűség, a sod-

rából kihozhatatlan halvérűség. A Filozófus saját szavai szerint: „A dühös természetű ember az, aki a kelleténél nagyobb mértékben és hamarabb jön indulatba, és a kelleténél több emberre haragszik; halvérű meg az, aki hiányosságot mutat abban a tekintetben, hogy kikre mikor és hogyan kell haragudni”²⁶

Ő középrek a szelídséget veszi, én mellé írtam a páiját: a szent haragot is. Kétségtelen, hogy Jézus szíve a szelídségnek titkos iskolája – mint az ének mondja. Maga is hivatkozik rá: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd és alázatosszívű vagyok”²⁷

Ez az erény különösen a passió során kap hangsúlyt nála. Pilátust fel is háborítja, hogy kérdésére nem válaszol semmit saját védelmében.²⁸ Ugyanakkor haragjáról is említést tesz az evangélium: a félkezére béna ember szombati meggyógyításával kapcsolatban. Megkérdezi: „Szabad-e szombaton jót vagy rosszat tenni, életet menteni vagy elveszejteni? Azok hallgattak, Ő szívük keménységén elszomorodva haragosan végignézt rajtuk, aztán így szólt az emberhez: Nyújtsd ki a kezedet! Az kinyújtotta és meggyógyult a keze.”²⁹ A hallgatóságra haragudott, de ez a, beteg meggyógyítására ragadta őt. A harag csak a nézésben nyilvánult meg, a cselekedetben már inkább az együttérzés, a segíteni akarás. A haragot tehát itt élénken tompítja a szelídség. Csak a szó hasonlít ahhoz, amit a hegyibeszédben oly élesen tilt és a gyilkossággal állít egy sorba.³⁰ Ez a szomorúsággal vegyes harag nem pusztulását, hanem épülését akarja annak, akire vonatkozik. Fáj a szíve miattuk, hogy ilyen érzéketlenek, ilyen betűragók, ennyire előítéletek rabjai; s inkább nem válaszolnak a legegyszerűbb kérdésre sem, csakhogy meg ne kelljen változtatni vele szembeni ellenséges állásfoglalásukat.³¹

Van benne szelídség, de erre a szomorú nézésre mégis a harag túlsúlya a jellemző. Szent Márk ezt rögzíti. Egy másik esetben a harag aránya még nagyobb, de ott sem elvitatható a szelídség jelenléte. A kufárok kiűzésére gondolok. Kezében ostor van, Ő fonta erre az alkalomra kötelekből. Mégsem valami elemi erejű dühkitörésről van szó, mely feltartóztatlanul, futótűzként emészt fel juhokat, ökröket, asztalt, kalitkát, embert, állatot. Nem! Arányosan cselekszik: A galambokat elviteti, a pénzt szétszórja, az asztalokat, padokat felborítja, a nagyobb állatokra valószínűleg rásuhint, és az embereknek magyarázatot ad mindehhez: „Nem azt mondja írás: Az én házam minden nép számára az imádság háza? Ti pedig rablóbarlanggá tettétek!”³²

Mint utaltam rá, szelídsége a szenvedéstörténet során a legszembeűnőbb; amikor az igazságtalan bánásmód leginkább volna alkalmas arra, hogy dühkitöréseket eredményezzen. Jézus mindvégig szelíd marad, de koránt sem halvérű gyengeség az, ami jellemzi. Ha ez az erély nem is éri el a harag szintjét, mindenképpen a túlzás felé eső erénypólust domborítja ki. Összpontosítunk az elfogatás jelenetére: megköthető, nem kapálódzik, nem kér egyetlen angyalt sem, nemhogy tizenkét ezredet, pedig – mint mondja – kérhetne, sőt Péter heveskedését is leinti: „Tedd hüvelyedbe kardodat!”³³ De mintha bosszúsan mondaná a második kérdésére az éppen a földről feltápáskodtukban meglepődötten válaszoló katonáknak is: „Mondtam már nektek, hogy én vagyok.”³⁴ Méltatlankodás rezeg a hangjában akkor is, amikor így szól: „Mint valami rabló ellen, úgy vonultatok ki karddal és dorongokkal! Naphosszat együtt voltam veletek a templomban, mégsem emeltetek rám kezet. De ez a ti órátok: a sötétség hatalmáé!”³⁵ Több van a csodálkozásnál ebben a megbotránkozó kérdésben is: „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?”³⁶

A mindvégig megőrzött belső egyensúly tehát megenged bizonyos hangsúlykülönbségeket Jézus szelídség-harag erénypárján belül. Így van ez a többi erénypár esetében is. Itt csak ízelítőt akartam adni belőle. Az evangéliumokban felfedezhető jézusi erénypárok bemutatása hálás feladat, hiszen nem négy alternatíva közül kell választani, mint bárki más esetében (kivéve még a Szeplőtelen Szüzet) hanem csak kettőnél, lévén Jézus teljesen büntelen, a szélsőségektől a kísértéseken túl mentes. Ez azonban a jelen dolgozat kereteit túlhaladja. Egy külön dolgozat témája.

Ide kívánczik még egy megjegyzés az Eudemoszi etikából, amely az ismertetett táblázat után következik: „Az említett érzelmeknek a fajtáit meghatározott nevekkal jelöljük, az érzelmeknek az időtartama vagy a hatásfok tekintetében megnyilvánuló túlzásuk vagy a tárgyak valamelyikéhez való viszonyuk szerint. Úgy gondolom, hogy például hirtelen haragú az, aki a kelleténél gyorsabban vad haragú és heves természetű pedig az, aki a kelleténél nagyobb mértékben jön indulatba; epés az, aki őrzi a haragját; civakodó és gyalázkodó meg az, aki haragjában bosszút áll.”³⁷ Ennek megfelelően tehát az első sorozat még további alsorozatokra bontható: hirtelen haragú, gyors haragú, lassan haragvó, vad haragú, erős haragú, lassan se haragvó, mérsékeltén haragvó, sehogyan se haragvó, sose lohadó, lassan lohadó, gyorsan lohadó, fel sem induló, tettetett haragú, őszintén felháborodó, tépelődő, belsőleg se felinduló stb. Hasonlóképpen egyéb sorozatok is alsorozatokra oszthatók. Azonos fogalmakon belül is több különféle alfogalom és új megjelölés szerepelhet, de fordítva is előfordul, ebből indul ki a következő fejezet.

4. Szabatosságot biztosító formalizálás

Táblázatunkban megfigyelhető, hogy egyes elemek többször is szerepelnek. Pl. a **7t**: fennhézás és a **12t**: felfuvalkodottság. Sőt érdekes módon az ellenkező oldalról a **10k**: ön-hittség is nagyon hasonlítanak. Ennek megfelelően hasonlít a **10m**: önérzet és a **12n**: nemes becsvágy, pedig ezek még nem az én kiegészítéseim, mint pl. a **7n**, amit szintén önérzetnek mondok, bár mondhatnék önérvényesítésnek is. A sorozatból nem tűnik ki egészen egyértelműen a jelentésbeli különbözőség. Ez főleg a 7. és 12. esetében szembeötlő. Arisztotelész maga is magyarázza, bár csak a szélsőségeket, és pedig a táblázat után. Azt hiszem, megoldható egyetlen sajátos kérdéssel és az arra adható négyféle sztereotip válasszal a sorozatok szabatos elkülönítése. Kérdezzünk rá a magatartás semleges tárgyának mértékére és a logikai négy-szögnek megfelelő négyféle válasz kiadja a négyféle magatartást.

A logikai négyszög négy kategorikus ítéletéből kettő egyetemes, kettő részleges; illetőleg kettő állító, kettő pedig tagadó ugyanazon alanyra és állítmányra vonatkozóan. Egyetemesen állító: **A**; egyetemesen tagadó: **O**; részlegesen állító: **I**; részlegesen tagadó: **E**.

E logikai jelek mellé odaírjuk a fent már említett etikai jeleket. A sorok elején szereplő rövidítések jelentése pedig a következő:

- az első előjel etikai: a jó (+), a rossz (-);
- a második lélektani, aktív (+), a passzív (-).
- + vagy **tA**: etikai túlzást kifejező egyetemes állító ítélet
- vagy **kE**: etikai kisszerűt kifejező egyetemes tagadó ítélet
- ++ vagy **nI**: etikai nagyszerűt kifejező részleges állító ítélet
- + - vagy **nO**: etikai mérsékeltet kifejező részleges tagadó ítélet

A kérdés és a válaszok táblázatba foglalása így történik:

Mennyi	állítható (+)	tagadható (-)
- egyetemesen	t(-+) A	k(--) E
+ részlegesen	n(++)I	m (+ -) O

egy személyről jellemzőként e speciális magatartásformából az azt lehetővé vagy szükségessé tevő helyzetben?

A 7 kérdés és a négy válasz tehát így alakul:

Mennyi	állítható	tagadható
egyetemesen	Minden: FENNHEJAZAS	Semmi: ÁLSZERÉNYSÉG
részlegesen	Néhány: ÖNÉRZET	Néhány nem: SZERÉNYSÉG

EGY SZEMÉLYRŐL JELLEMZŐKÉNT az elképzelhető ill. szóhajóhető értékek magáénak vallásából az ezt lehetővé vagy szükségessé tevő helyzetben? Vagy egyszerűbben: Mennyi jellemző rám az értékek magáénak vallásából?

10. Mennyi jellemző rám mások tetszésének kereséséből?

Sok...	Valamennyi...	Elég...	Kevés...
Tetszelgés	Vonzani akarás	Önértet	Önhittség

12. Mennyi jellemző rám a szóba jöhető értékek magáénak képzeléséből?

Minden...	Sok...	Kevés...	Semmi...
Felfuvalkodottság	Nemes becsvágy	Alázat	kisebbrendűségi tudat

És így tovább. Mint látható, a fejlődéshez sem kell mereven ragaszkodni, analóg fogalmakkal helyettesíthető. Hiszen más-más helyzetben ugyanaz lehet kevés, elég, sok, sőt minden is. A paradicsomi elbeszélés például egyetlen gyümölcs bűnös leszakításáról beszél. Az Édenkert tele van szebbnél szebb gyümölcsökkel. Az ember leszakíthatja akármelyik fa akárhány gyümölcsét, vagy rajta is hagyhat bármelyiken akármennyit. Ha mindet leszüretelné, még mindig jogszerűen járna el (6n), amíg ebből nem enne. Ha egyikről sem enne, az veszteség és önpusztítás volna ugyan az etiológiai elbeszélés lehetőségeinek szféráján belül (6k), de erre itt nem csábítja semmi. Ha erről a középben álló, tehát el nem téveszthető, de egyébként a többi-től semmivel ki nem emelkedő értékű fáról nem eszik Isten iránti hálája, nagyrabecsülése jeléül, már elindul a szeretethez elengedhetetlenül hozzátartozó nagylelkűség (6m) útján, és Jahvénak épp ez a célja vele, hiszen a maga képére teremtette, tehát nem lehet boldog, ha csak kap. Úgy teljesülhet csak ki, ha adni is kész. Ha másból nem, abból, amiből sokat kapott, ha nem többet hát egyetlen gyümölcsfát; ha másképpen nem, hát azzal az egyszerű gesztussal, hogy nem eszik róla; ha másnak nem, hát annak, Akinek ezt és mindent köszönhet, vagyis merő hálából, mégsem elbogatellizálhatóan, hiszen annak a számára, AKINEK ezt nyújtja, oly sokat jelent, hogy élet és halál kérdésévé tette. És lám, a szent szerző szándéka szerint az derül ki, hogy az ember ilyen nagy horderejű ügyben az első jöttment tanácsára ilyen piciny áldozatra sem hajlandó legnagyobb jótevőjéért. Azzal az egyetlen gyümölcsszakítással azt dokumentálja, hogy **mindent** magáénak akar megtartani, hogy rút nyereszkedéssel (6t) tör az általa ' elképzelt teljességre: olyan akar lenni, mint az istenek, mindent a magáénak akar vállalni: jót, rosszat egyaránt; de nem azzal, AKI VAN, hanem annak ellenében. Nem a REALITÁS, a szeretet útján, hanem a beképzeltség, a gög, az önzés ELLENSÉGES (sátáni) útján.³⁸ Az „egyet” itt a szándék vonja a túlzás egyetemességének körébe, valamint az a körülmény, hogy erre vonatkozóan megállapodás történt.

4.1. A formalizálásból levonható szabályszerűségek

Az azonos alanyt és állítmányt tartalmazó kategorikus ítéletek közt lehetséges viszonyokat a logikai négyszög így szemlélteti: Vegyük példának táblázatunk második sorát! Mi-

lyen mennyiségű veszélynek való nekirugaszkodás jellemez? Az ítélet alanya (S): „veszélynek való nekirugaszkodás”. Az ítélet állítmánya (P): „jellemez” pl. engem vagy bárki mást.

		Egyetlen S sem P	
	2		
VAKMERŐSÉG (tA)	1	1	GYÁVASÁG (kE)
	4	4	
Némely S - P			Némely S nem P
BÁTORSÁG (nI)		3	ÓVATOSSÁG (nG)

Mennyiségileg **tA** és **kE** egyetemes (e) ítéletek, mivel az alanyfogalom bennük „elosztott”; **nI** és **nO** pedig részleges (r) ítéletek, mivel az alanyfogalom bennük nem elosztott.³⁹ Minőségileg **tA** és **ni** állító ítéletek, mivel bennük az állítmányfogalom nem elosztott; **kE** és **nO** pedig tagadó ítéletek, mivel az állítmányfogalom bennük elosztott. A négyféle ítélet között az alábbi számokkal jelzett négy fajta viszony lehetséges, mivel van köztük két-két azonos; **1**; **4**.

Táblázatszerűen:

(Jelzések: i = igaz, h = hamis, v = vagy, - = következménye, e = egyetemes, r = részleges)

Viszonyfej	Elemi	Eltérésmód	Érvény	Szabályok
Változatok				
1. Ellentmondás	kE – ni	mennyis, is minős, is	h(I+I) i – h h(h+h) h – i	2 db
2. Egyszerű ellentét	tA – kE	csak minős. i(h+h)	i – h h – iv.h	3 db
3. Alárendelt ellentét	nI – mO	csak minőségi	h – i h – iv.h i – ir	3 db
4. Egyszerű alárendelés	tA – nI kE – mO	Csak mennyiségi	he – ir v.hr ir – ie v. he hr – he	6 db

A kifejtés során nem szabad elfeledkezni arról, hogy nem egyes cselekedetéről van szó, hanem kivételt lehetővé tevő, mégis jellemző készségekről.

4.1.1. Az ellentmondás szabályai

Senki nem lehet egyszerre valamely bűnös készség hatalmában és ugyanekkor annak ellentmondó erény birtokában is. Túlzás és mérséklet, ill. kisszerűség és nagyszerűség közül csak egyik vagy másik lehet meg bennünk azonos tárgyban és időben, (aki egyszerre állítja magáról vagy másról mindkettőt, az hazudik vagy téved.) Egy ember vagy vakmerő: pl. kész leugrani a templom párkányáról, vagy óvatos: pl. nem hajlandó leugrani⁴⁰, de mindkettő készségszerűen nem lehet. Ugyanígy lehet vagy gyáva, mint Péter a Getsemáni kertből futva; vagy bátor, mint Jézus ugyanott, de mindkettő nem; legfeljebb úgy, hogy a másik is megjelenik kivételszerűen: pl. Péternél a bátorság a főpap udvarába merészkedéssel, míg rá nem ismernek, vagy Jézusnál a meghátrálás kísértése vérel verejtékezésakor, míg ki nem imádkozza az erőt.⁴¹ Lehetséges azonban, hogy se nem vakmerő, se nem óvatos, ill. se nem gyáva, se nem bátor, de erről még lesz szó. Abból, hogy vakmerő, következik, hogy nem óvatos (leugrik). Abból, hogy óvatos, következik, hogy nem vakmerő (marad). Abból, hogy nem óvatos, következik, hogy vakmerő. Abból, hogy nem vakmerő, következik, hogy óvatos. Ezek a meg-

állapításaink azonban triviálisak, hiszen ellentmondó fogalmak éppen így keletkeznek: tagadással.

4.1.2. Az egyszerű ellentét szabályai

Senki sem lehet egyszerre két szélsőségben. De igenis hiányozhat belőle mindkét szélsőség. Az erkölcsi személy ilyenkor harmonikus, legalább is az adott szempontból. Ha valaki vakmerő – és Júdásra inkább ez a jellemző: gondoljunk kérdezősködésére az utolsó vacsorán: csak nem én vagyok az áruló?⁴² – nem lehet gyáva is, csak kivételképpen; pl. öngyilkossága alkalmával, mert az mégiscsak inkább megfutamodásnak számít, mint vállalkozásnak; de éppen rövidzárlat jellegéből következően nem mondható jellemzőnek egy apostolra, akit azért a Mester mégis inkább vállalkozó kedve, elköteleződési foka alapján választott ki annak idején egész éjjel tartó imája után; semmint azért, hogy alkalmas időben kéznél legyen egy megfutamodásra kész áruló⁴³

Ha viszont valaki gyáva és minden lelkesedése ellenére – Péterre ez jellemző –, nem lehet vakmerő is készségszerűen, legfeljebb kivételképpen: pl. Malkussal szemben, de aztán elfut ő is., Viszont, ha valaki nem vakmerő (pl. Tádé vagy János a Getszemáni kertben nem ránt kardot), abból még sajnos nem feltétlenül következik, hogy nem is gyáva (Tádé is elmenekül a kertből), bár következhetik: pl. János ott áll a kereszt alatt.⁴⁴

Ugyanez, fordítva is érvényes. Ha valaki nem gyáva, attól még sajnos nem okvetlenül mentes a vakmerőségtől, bár mentes lehet. Ám erről is lesz még szó. Mindez az egyszerű ellentétes szabályból következik.

4.1.3. Az alárendelt ellentét szabályai

Meglehet egy emberben valamely erénypár, de nem hiányozhatik belőle mindenestől. Ha az egyik hiányzik, legalább a másiknak meg kell benne lennie, mert velejéig rossz ember, s olyan, aki egy minát sem kapott, nincsen.

Lehet tehát egyszerre valaki bátor és óvatos. Jézus pl. óvatosságból előre küldi két tanítványát az utolsó vacsora megrendezésére egy ellenőrizhetetlen személyazonosságú „vizeskorsót vivő” ember útbaigazítására hagyva őket. A helyszín tehát rejtve marad Júdás előtt, de őt magát azért **bátran** magával viszi, amikor eljön a lakoma ideje. – Nincs kétsége afelől, hogy mik várnak rá Jeruzsálemben, de nem feledkezik el a példabeszédes forma folyamatossító hatásáról.⁴⁵ Jól tudja, hogy teljesen falra hányt borsó megtiltani a frissen meggyógyított leprásnak a vele történetek elújságolását; mégis megtiltja, hozzáfűzve a mózesi előírások megtartására vonatkozó figyelmeztetést, és pedig bizonyosággal a papoknak arra vonatkozóan, hogy nem akar ujjat húzni velük. Nyilván azt reményli, hogy ha újságolja is a gyógyulást a „paciens”, azért azt is hozzáteszi majd: de fülébe ne kerüljön a Mesternek, hogy tőle hallották, mert megtiltotta a híresztelést és a papokhoz küldte őt rögtön. **Óvintézkedés** ez, amely Jézusnak elég ahhoz, hogy tilalmának előre látható megszegése s emiatt néhány napos óvatos félrevonulása után pár nap múlva ismét **bátran** tanítson Kafarnaumban.⁴⁶

Se bátor, se óvatos azonban nem lehet senki. Ha nem óvatos, legalább bátor, ha nem bátor, legalább óvatos. De ha bátor, nem biztos, hogy óvatos is; és ha óvatos, nem biztos, hogy bátor is. Sőt, azt hiszem, elő sem fordul, hogy valaki tökéletesnek születik: még Jézus is növekedett bölcsességben és kedvességben!⁴⁷ Adottságaink erénypárját szívós önnevelés árán lehet csupán megszerezni. Talán erre is utal a talentumokról szóló példabeszéd, azzal, hogy aki jutalomban részesül az elszámoláskor, az megduplázta azt, amivel indult⁴⁸ Jaj annak, aki megőrizte talentumát, de a páiját nem szerezte hozzá! A velünk született erények ezek szerint önmagukban nem biztosítanak nekünk üdvösséget. Nem is lehet ez másképp, hiszen különben automatizmusok lennénk, beprogramozva az üdvösségre Zseniális Szent Ágoston meglátása erre vonatkozóan, hogy Isten ugyan nem tudott minket megkérdezni afelől, hogy egyáltalán meg akarunk-e születni, s ha igen, mely adottságokkal; de meg tud és meg is akar kérdezni

afelől, hogy mely irányban óhajtjuk eldönteni örök sorsunkat. E kérdés mindenki számára adott a szabadsága és a lelkiismerete révén, de a kinyilatkoztatásban még világosabbá lesz. Ha Isten személyes boldogságra akar meghívni, ezt csak közreműködésünk bevonásával teheti. Ámde arra akar, tehát így is tesz. Ezért nem teremt készre. Ezért kapjuk az erénypároknak csak egyik, vagy másik felét.⁴⁹ Az alárendelt ellentét szabályaiból folyó következtetéseket ezzel tisztáztuk.

4.1.4. Az egyszerű alárendelés szabályai

Végül az egyszerű alárendelés szabályainak kifejtése következik. Lehet az ember teljesen féloldalas: valamelyik oldal felé egészen eltolódott: egyszerűen meghalhat úgy, ahogy született, mit sem munkálva a jellemén. Meghalhat azzal a tulajdonsággal, amelyet magával hozott a génjeiben, s amely tulajdonság a szituációktól függően hol jónak, hol rossznak tűnik élete során. A szituációs etika hívei erre a látszatra építve tudnak mutató demonstrációkkal számukra is figyelemre méltó figyelmeztetésekkel szolgálni.

Van, aki minden veszélynek nekiszalad, s ezek közt természetesen ott vannak a szükségesek is. Egy másik meg minden veszélyt elkerül, s ezek közt ott vannak azok is, amelyeket el kellett kerülnie. Ilyen a biztonságos életvitelre berendezkedett kényelmes ember. Hagyja, hogy „természetes” hajlamai magával sodorják azon az alapon, hogy vak tyúk is talál szemet. Valóban, alig képzelhető el, hogy ha mindig nekiszalad a veszélynek, nem lesz eset, amelyben érdemes is volt. Vagy, ha sohasem rugaszkodik neki, nem lesz eset, amelyben nem is volna szabad. De hát az ilyen „jellem” csillogását, sötétségét a körülmények adják, egyszerűen nincs belső értéke. Márpedig ami kívülről jön, az be sem szennyezheti az embert, de tisztává sem teheti. Obex állításával a kegyelem sem hatékony, megtérés nélkül a megváltás sem gyümölcsöző.⁵⁰

A példabeszéd testvérszerető dúsgazdagja elkárhozik, mert Lázárra sose volt szeme, pedig ott feküdt a kapuja előtt; s még a pokolban is csak testvérei érdekében küldözné őt apai házába Ábrahám kebeléről, ha már saját gyötrelmei enyhítésére sem használhatja.⁵¹ A hegyi beszéd ezt mondja erről: „Ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok?”⁵² Ennek párját az Atyánál találjuk meg legszembeötlőbben: O ad esőt, napsütést a gonoszoknak, bűnösöknek is. Nekünk pedig ugyanilyen tökéletesnek kell lennünk: a testvérszeretet mellé az idegenek, sőt az ellenségesek szeretetét kell párosítanunk. A szabatoságot biztosító kérdés ez esetben így hangzik: Mennyire jellemez az azok iránti szeretet, akik engem szeretnek? Baj, ha mindenestől csak ez; baj, ha egyáltalán nem. És az a jó, ha részben ez jellemez, részben pedig az is, hogy akik nem szeretnek engem, azokat is szeretem.

De visszavezetve eddig végigvezetett példánkhoz: Simonból épp az által lett Szent Péter, hogy hősködéssel kompenzált gyáva alaptermészete ellenére, amelyben persze benne van a szükséges óvatosság is, a Szentlélek erejét felhasználva vértanú apostolfejedelemmé küzdi fel magát.

Nézzük azonban tovább a szabályokat! Lehet valaki se nem vakmerő, se nem bátor, vagy se nem gyáva, se nem óvatos. Attól, hogy nem vakmerő, még lehet is gyáva, meg nem is. Attól, hogy nem gyáva, még lehet is óvatos, meg nem is. Úgyszintén: attól, hogy bátor, lehet vakmerő is, de nem szükségképpen. S attól, hogy óvatos, lehet gyáva is, de szerencsére ez sem okvetlenül. – De ha nem bátor, vakmerő még kevésbé lehet, legalábbis készségrésztől nem; s ha nem óvatos, gyáva még kevésbé lehet.

Ez az utóbbi vigasztaló. Legfeljebb kompenzációs kísérletei kivételeképpen lehet gyáva, ill. amíg át nem esik a ló túlsó oldalára. De akkor már a szélsőségnek megfelelő jótulajdonság is az övé lesz, s az előbbi veszíti el. Elképzelhető ugyanis, hogy valaki annyira nincs megelégedve valamely tulajdonságával, hogy azt gyökerestül megváltoztatja szívós gyakorlás, leszokás által, egy parányi hasznos magot sem hagy belőle és pont a másik „féloldalon” köt ki: *óvatos, de gyáva emberből bátor, de vakmerő emberré lesz, ritkábban*

fordítva. Pedig az nem sokkal lesz jobb, mint amaz; legföljebb azok szemében, akik hasonlóak. A környezet vagy egy-egy rendkívüli élmény fel is gyorsíthat egy ilyen átváltási folyamatot. Az átváltásnak ez a lehetősége nemcsak hogy nem egyértelműen rossz, de egyenesen legfőbb feltétele a megtérésnek, javulásnak, nevelésnek és önnevelésnek. Csak ebben is mérsékletet kell tartani! Én is mértéket akarok tartani a szabatoságot biztosító formalizálás taglalásában, mert úgy tetszik máris kezdem túllépni a kellő mértéket, ami a dialektikus szemlélet szabályszerű következményeinek jobbra egyetlen példán történő bemutatását illeti, és elkalandozom más példák irányában is. Most tehát megpróbálok válaszolni néhány felhozható ellenvetésre. De ez a következő pont tárgya.

4.2. A formalizálás ellen felhozható nehézségek és megoldások

A bűnpár-erénypár dialektikus szemléletével kapcsolatban, de főleg ennek logikai formalizálásával kapcsolatban több nehézség is fölmerülhet. Ezek közül próbálok megválaszolni néhányat.

4.2.1. Vajon ez a formalizálás nem formalizál-e

Nem húzza-e ki a moralista alól a moralitás talaját? Hiszen a formális beskatulyázottság az, ami ellen Jézus a legkeményebben kikel korának teológusaival és aszkétáival szemben!

Ha hű akarok maradni dolgozatom témájához, és stílusához, az inkriminált formalizálás egy példájával illik válaszolnom. Megkérdem tehát, mennyire jellemezzen egy erkölcsi személyiség megítélésében a formalizálhatóságra való törekvés? Baj, ha csak arra van gondom, hogy felállítsak egy „négyesfogatot” és valamelyik skatulyába belegyömöszölhessem a konkrétan vizsgált személyt konkrét magatartása alapján. Baj, mert a beskatulyázás megmevít, a helyes minősítés pedig egyúttal a veszélyekre is figyelmeztet, a kiteljesülés távlatait is feltáqa. De az is baj, ha átabotában minősítek anélkül, hogy megvizsgálánám az ellenkező, az ellentmondó és az alá- ill. fölérendelő magatartásformák eshetőségeit. Baj, mert enélkül megkönnyen tévedhetek, könnyen felületi megoldásokhoz jutok, könnyen a szituációs etika zsákutcájában találok magam és a körülményekből következtetek a jellem tulajdonságaira, holott a vázolt szabályszerűségek értelmében szerencsés esetben is legalább két ellentétes helyzet szükséges ahhoz, hogy egy jellemző készségre következtetni lehessen. De az is igaz, hogy nem elég a formalizálási készség. A harmónia jelenlétének ill. hiányának felismeréséhez több kell: egy jó darab emberi életrészlet történeti összefüggéseinek vizsgálata; pl. a jelen válaszból is kitűnik, hogy a szabatosá tenni hivatott kérdésre adható részleges tagadó jellegű válasz többféle választ enged meg. Bizonyos fokig ne a formalizálásra való készség jellemezzem! (m) Hanem... És ez a „hanem „ is izgalmas! De ez a hanem sokféle lehet. Lehet pl. a két összetevő helyett az egységes eredményre való reflexió, mint utaltam rá (2.1. és 3.1. pontok). És lehet ez a hanem a múlt összefüggéseire vagy a jövő távlataira való odafigyelés, és így tovább, amint az imént említettem.

Az ellenvetésre mindenképpen válaszolható az, hogy maga Jézus is használ a mi formalizálásunkhoz hasonló paradoxonokat, megfogalmaz pl. a gyávaság és a vakmerőség között ilyen antinómiákat: Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de a lelket nem tudják megölni! (bátorság üldözőinkkel szemben!) Féltete inkább attól az egytől, aki a testet lelket egyaránt el tudja veszejteni a gyehennában! (óvatosság: önmagunkkal szemben!)⁵³. Legyetek OKOSAK, mint a kígyók, melyek útja követhetetlen a sziklán az írás szerint! Itt az okosság óvatosságot jelent, mint a következő mondatból ki is derül: jó az- emberekkel óvatosaknak lenni, könnyen átadják Jézus tanítványait a bíróságoknak.⁵⁴ Ezzel szemben: Legyetek KEVERETLENEK (akaraioi), azaz hűek az egyetlen tiszta logoszhoz⁵⁵, mely rátok van bízva; bátran tartsatok ki mellette bármely veszélyben, mint az Énekek énekének állhatatos szerelmesei,

mint ahogyan kitart párja mellett az azt senkivel össze nem keverő, fel nem cserélő tiszta galamb.⁵⁶ A keveretlenség itt a bátor helytállást jelenti.

Általánosítva: ha Jézus ki is kel az üres, a képmutató és káros formalizmus ellen⁵⁷, ha vannak is formabontó kezdeményezései – elég sorozatos szombati gyógyításaira gondolnunk –, ha óvakodik is az új bort régi tömlőbe önteni, azért nem fölbontani jött még a mózesi törvényt sem, hanem beteljesíteni. Az új bornak is adott új tömlőt: – ha nem is sűrűn⁵⁸ – kultikus jellegű meghagyásokkal. Új formák bevezetésével is ellátta tanítványait⁵⁹.

Mennyire jellemezzem tehát a formához való ragaszkodás? Ne túlzottan: **FORMALIZMUS**. Ne semennyire: **FORMATIPRÁS**. Hanem valamennyire igen: **FORMATARTÁS**, és valamennyire ne: **FORMABONTÁSI KÉSZSÉG**.

Végül ismét hangsúlyozni kell, hogy – amint többször utaltam rá – a formalizálás érényekre és bűnös készségekre vonatkoztatva megenged kivételeket az egyes cselekedetek szintjén, sőt nem is ritkán. Tehát nem abszolút ez a formalizálás. Ebből azonban rögtön egy ellenkező ellenvetés adódik. Ha eddig az volt a vitatott, nem túl szűk-e ez a szemlélet, most azt kell megnéznünk, hogy nem túl tág-e.

4.2.2. Ha sűrű a kivételek lehetősége, mire ió egyáltalán a szkéma?

A pontosságot biztosító visszakerdezés így hangzik: Mennyire jellemezzem a kivételek lehetőségére figyelő szemléletmód? Valamennyire igen és valamennyire nem! Igen, mert ha nem veszem figyelembe a kivételeket, elmegyek az élet realitása mellett, nem is beszélve arról, hogy determinista leszek, mert tagadni fogom a nevelés, az önnevelés, a megtérés minden lehetőségét. Ha viszont semmiféle rendszerezést nem fogadok el, akkor elveszek az egyedi esetek boncolgatásában és nem lesz bátorságom alkalmazni a nevelés általános, jól használható elveit. Ha az erős természetű Szalézi Szent Ferenc nem távolodik el Lessius hatására Kálvin predestinációs tanától, ugyancsak nehezen tudta volna beiktatni életébe azokat az első kivételeket, amelyekkel elindult önnevelése a szelídség csúcsai felé⁶⁰. Ez azonban nem rontotta el, sőt fokozta egyéni aszkézisének szigorát és következetességét, amelyeknek szellemében vezette azokat is, akik rábízták magukat. A csúcs kérdése azonban kérdés.

4.2.3. Vajon a duplán hangsúlyozott középút nem a közepszerűségbe visz-e?

Nem a hősiességet kell-e inkább emlegetni Jézus Krisztus mérceemelésével, törvénytökéletesítésével kapcsolatban?

Erre először talán azt lehetne válaszolni, hogy nincs olyan jó, amivel vissza ne lehetne élni. Sőt, hogy a rossz mindig egy elrontott jó, amint a bűn aláásott kiegyensúlyozottság. A hősiesség hangsúlyozása legalább annyira elvihet a Shaftesbury által nem minden alap nélkül kárpált entuziazmusba, mint a középút emlegetése a közepszerűségbe, de ettől még a hősiesség nem lesz értektelen, se a középút nem lesz rossz. Az erénynek Szent Ágoston műveiből összeállított egyik meghatározása így szól: „Az erény a lélek jó minősége, melyet mindenki jóra használ, s **amellyel senki sem tesz rosszat**, amelyet Isten bennünk nélkülünk hoz létre”⁶¹. Ezzel mintha ellentmondásba kerültem volna, de Szent Ágoston is csak replikatíve gondolja kizárhatónak a visszaélést az erénnyel, mint olyannal. A középúttal, mint valóságos egyensúllyal azonban nem lehet visszaélni, hanem csak annak félreértésével vagy félreértelmezésével.

Szándékosan neveztem el a középút egyik pólusát nagyszerűnek és a másikat csak mérsékeltnek. De azért a másik pólus is ott van, az is kell, az is nagyszerű, amennyiben innen van a kisszerűn; ahogyan a nagyszerű is mérséklet, amennyiben innen van a túlzáson.

Ám a közepszerű biztosan nem nagyszerű, még csak nem is mérsékelt, sokkal inkább valamiféle ingadozás a két szélsőség között, ill. a kisszerűség egyik válfaja: konformizmus, mely se hideg, se meleg nem akar lenni,⁶² nehogy kilógjon a sorból, nehogy észrevegyék és

ennek révén kívánjanak tőle valamit, valami nagyot, vagy éppen valami mérsékeltet, ami elüt a többitől, a környezetétől.

Jézus valamiféle elköteleződésben tud csak értéket felfedezni: legyünk melegek, vagy ha ez nem megy, hát hidegek. Vagy-vagy.⁶³ De ez terhes, ez keskeny út, habár még mindig a legkönnyebb az elképzelhető terhelések közül.⁶⁴ A tömeg azonban nem akar terhet venni a vállára. Langyosan, vagy éppen hűvösen hömpölyög minden különösebb érdeklődés, pláne elköteleződés nélkül az egyik vagy a másik irányba. Ha népünnepély van, az emberek többsége Hozsannát kiált a Názáretire és nem hederít a farizeusi meggyőződés hideg elzárkózására.⁶⁵ Ha meg népítéletre bujtják föl⁶⁶, hát kiáltja „Keresztre vele!” – ugyanarra a személyre, ugyanazon a héten!⁶⁷ Nem törődik azzal, hogy kincset herdál el, maga meg közben árván marad⁶⁸, mert attól fosztja meg magát, azzal szemben marad hűvös, aki egyedül szánta őt⁶⁹, aki forrón szereti, s egybe akarta gyűjteni, mint tyúk a csibéit⁷⁰. E langyosság alkalmat ad arra, hogy végülis örülségekre vigyék és ez a langyosság okozza majd a pusztulását.⁷¹

Íme a széles út választásának langyos perspektívátlanága, rövidlátó önbecsapása szemben az elköteleződés „pillanatnyi” hátrányai mögött nyíló távlatokkal.⁷² Amikor Jézus azt mondja: bár lennél hideg, ezt nem ideális esetként ajánlja, csupán a közömbösségnél jobb gyanánt. Jónak a meleget, a vele járó szoros kapcsolatot, a buzgóságot tartja⁷³. A laodiceai egyház, melynek a levelet intézi, nem helyezkedett szembe vele formálisan, az elhidegülést nem tudatosította: azt hiszi, hogy Jézus bent ül nála, és semmire nincs szüksége. Valójában nagyon is szegény, mert Jézus kint áll az ajtóban és bebocsátásért zörget csupán. Szemkenőcsre van szüksége Laodiceának, hogy megtérhessen; míg ha formálisan elhidegült volna, tudná, hogy szemben áll Jézussal és vissza kell hívnia. Ugyanezért előzik meg a vámosok és utcanők a főpapokat és a nép véneit Isten Országában.⁷⁴ Ezért szegezi neki Jézus színt vallani nem merészeli éjszakai látogatójának a közepszerűséből való újjászületés szükségességét.⁷⁵ Ki kell jönni a hovatarozásunkat elmosó sötétségből a fényre! A langyos két úrnak akar szolgálni, pedig valójában csak egynek lehet. A langyos ténylegesen saját kényelmét szolgálja, bár ez az állandó köpenyegforgatás kényelmetlenségébe kerül neki⁷⁶. A langyos annyit jelent a Jelenések könyvében, hogy belül már nem meleg, kívül már nem hideg. Laodiceában a meleget kell szorgalmazni, de ez nem annyit jelent, hogy mindenütt. Tistriában pl. nem a konformizmus elhidegülése fenyeget, hanem az extraságnak a hajszolása. Valamiféle ellenpólusai a „la-posságnak”, a megszokott keresztény tanoknak. Ezek azonban nem Isten, hanem a Sátán „mélységei”⁷⁷. Keveslik Tistriában a terheket, de Jézus nem hajlandó mást rájuk rakni, ellenkezőleg: amijük van, ahhoz ragaszkodjanak. Semmi extraság: beilleszkedés!

Ami az Apokalipszisben két levélre elosztva szerepel, azt egyszerre találjuk meg az Evangéliumban. Péter először a lábmosás extrasága ellen tiltakozik, majd mikor azt Jézus közösségben levésüknek – a szolgálat szellemében – feltételeként szabja meg, akkor a kéz és láb megmosásának kéréséről kell őt lebeszélni⁷⁸.

Mennyire jellemezzék hát az önálló viselkedés?

Nagyon: ez az eredetiség! (n) És mérsékelt: ez az alkalmazkodás készsége (m)

E kettő a középút. De ne mindenestől, mert ez a túlfűtöttség! (t) És ne is semennyire, mert ez a KÖZÉPSZERŰSÉG! (k)

E kettő a szélsőség. Ezt is visszájára lehet fordítani, mint a többit: Mennyire jellemezzék a beilleszkedés környezetembe? Nagyon: ez az alkalmazkodás! (n) És mérsékelt: ez az eredetiség! (m)

E kettő a középút. De ne mindenestől, mert ez a KÖZÉPSZERŰSÉG! (t) És ne is semennyire, mert ez a túlfűtöttség! (k) E kettő a szélsőség.

Az erény maradt, a bűn meg bűn, de ezen belül helycsere történt. Hogy valami túlzás-e vagy hiány, ill. nagyszerű vagy mérséklet, az nézőpont kérdése, de hogy bűn-e vagy erény, az nem. Tehát, hogy közepszerű-e vagy középúton haladó, az sem! A középút „arany”, a közép-

szerűség ócskavas. A középút csúcs, a középszerűség laposság. Nézzük meg hát a csúcsteljesítmények kérdését.

4.2.4. Vajon a keresztény csúcsteljesítmények követelménye mennyire hozható összhangba a középúton járás követelményével?

Erre már utaltam a 2.1. és a 3. pontokban. Professzorom azt a megkülönböztetést teszi, hogyha nem is lényegében, de a megnyilvánulásokban az úgynevezett teológiai vagy ajánlott kifejezése szerint egzisztenciális alaperényeknél is szükség van okos mértéktartásra. Jegyzetében taglalja is ezeket külön fejezetek keretében.⁷⁹ Itt csupán négy „négyesfogatot” kívánok hát felvázolni ezzel kapcsolatban.

a. Mennyire jellemezzen a megismert isteni kinyilatkoztatás magamévá tévése? Nagyon: Szilárdan kell **hinnem**, mint Péternek, hogy másokat is meg tudjak erősíteni.⁸⁰

Fenntartással: ellenőrizve magamat, hogy hiszékennyé ne váljak! Ezt dicséri Jézus Natánaelben.⁸¹

Túlzás nélkül: Jézus visszautasító Nikodémus, a gazdag ifjú, az adópénzről kérdezősködők bókjaival szemben, s nem áll olyan szentségtörő szavakat mondani, hogy az Úr napja az emberért van.⁸²

Aggályoskodás nélkül: A názáretiek hitetlenségén Jézus maga is csodálkozik. **HISZÉKENYSÉG, HIT, HITETLENSÉG** adja a 2-2 párt.

b. Mennyire jellemezzen a várakozás, hogy Isten üdvözíteni fog?

Ne mindenestől: mint a Jézusban hívő zsidókat, akik nem vártak szabadulást; azon az alapon, hogy ők Ábrahám fiai és nem szolgáltak soha senkinek.⁸⁴ Ez vakmerő bizalom, (t) Ne is semennyire: mint a prédikátor rezignált bölcse, aki így kesereg: „Az élők tudják, hogy meg fognak halni, de a holtak nem tudnak semmit és jutalmuk sincs már... Szeretetük, gyűlöletük és igyekezetük is mind odavan”⁸⁵ Ez reménytelenség. (k) Hanem nagyon: mint Pál, akire, mint úja, készen vár az igaz élet koronája.⁸⁶ Ez a **remény** (a)

De mérsékelten: Félve, remegve munkálva üdvösségünket, amint ugyancsak Szent Pál tanít rá.⁸⁷ Ez az Istenfélelem. (m)

c. Mennyire mondjak le készség-szerűen érdekeimről Istenért?

Mindenestől? Ez **aszketizmus** lenne. Szeretlek, ha kárhozatra taszítasz is. Abszurdum! Rejtett gőg: nem olyan akarok lenni, mint Isten, hanem jobb! Legjobb esetben is botor rajongás ez. (t) Semennyire? Ez **önzés** lenne! Amor sui usque ad contentum Dei.⁸⁸ Ostoba lemondás az Életről az életért.. (k) Nagyon: Ez az **Istenszeretet!** Teljes szívemből, teljes lelkemből, minden erőmből és teljes elmémből kell csinálnom!⁸⁹ De miféle teljesség volna az szívem részéről, ha feltételezném, hogy Ő rosszabb lesz hozzám, mint én hozzá? Kell tehát az amor Dei-hez a contentus sui...(n) ...de mérsékelten: Ez a helyes **önszeretet**. Okos lemondás az életről az Életért. (m)

d. Mennyire adjam át magam az embereknek?

	1. oszlop	2. oszlop	
Ne túlzottan:	Ez bizalmaskodás	csapodárság	(t)
Ne sehogyan:	Ez begubózás	prüdéria	(k)
Hanem nagyon:	Ez emberszeretet	szerelem	(n)
És mérsékelten:	Ez a tapintat	szűziesség	(m)

Az első oszlopban általános, a másodikban egy speciális értelemben válaszolok a kérdésre. A nemi önmegtartóztatásnak akár időleges, akár végleges csúcsteljesítménye így szépen belesimul a középútba párával, a korunkban szintén saját helyére tett szerelemmel.⁹⁰

Nincs igazi szerelmes férj a szüzesség készsége nélkül! (Gondoljunk pl. a feleség szülésidejére.) De azoktól a papoktól és szerzetesektől is mentsen meg Isten, akik képtelenek hevülni hivatásukért, egyházukért, a rábízottakért. Szerelem és szüziesség – mindkettő kell. Valóban?

4.2.5. Vajon nem egy-e a szükséges?

De igen, egy a szükséges! Abban az értelemben, ahogyan Jézus ezt Mártával szemben kifejti Mária javára, aki az itt és most „jó” részt választotta⁹¹. Dr. Gyökössy Endre ezt így magyarázza az extravertált és introvertált emberről írottakban: „A szelíd feddésből esetleg azt a gyors következtetést vonhatja le valaki, hogy ez a keresztény magatartás: íme Jézus az introvertált, a befelé forduló embertípust szereti.”

Azonban, ha valóban introvertált típusú is volt Mária, keze éppolyan kidolgozott lehetett, mint testvééréé, Mártáé. (Aki Jézus korával csak valamelyest foglalkozott, az tudja, minden embernek keményen kellett dolgoznia.) De: Mária tudta, hogy mikor mi szükséges. Azaz tudta, hogy mikor mit kell tennie. Amikor Jézus náluk járt: azt tette, amit akkor tennie kellett. Megragadta az – utolsó – alkalmat, hogy Jézust hallgassa. Önmagáért tette, de szóltan, szerető odafigyelésével Jézusnak is örömet szerzett. Jézusnak, aki utolsó napjait élte itt a Földön. – Hiszen talán el is készült ekkorra a keresztje valamelyik ácsműhelyben. Elvben már halálra ítélték.

Jézusnak akkor és ott erre a szeretetre, egy emberi lény némán sugárzó melegére, Mária jelenlétére volt szüksége. Nem pedig ingyenc falatokra...Jézus életében tökéletes harmóniában volt ez a kétféle irányulás. Időnként egészen befelé fordulva, teljes introvertációban, az Atyával való kapcsolatban. Majd az úgy, az akkor és ott nyert energiákat árasztotta az emberek felé. Életformája volt ez a „lüktetés”: az Atya és az emberek, a világ között. A mélylélektan nyelvén: hol introvertált volt, hol extravertált. A belső parancs szerint: mindig éppen az volt, akinek lennie kellett⁹². Azért tudott mindig az adott esetben egyik vagy másakra hangsúlyt tenni, mert készségrszerűen meg volt benne mindkettő! Mennyire legyen tehát extravertált? Ne mindenestől: Ez **nyüzsgés** volna! (t) Ne is egyáltalán: Ez **magamba süppedés** volna! (k) Hanem nagyon: Ez a **tevékenység!** (n) És mérsékelten: Ez az **elmélyülés** készsége! (m)

Most hát magamba mélyedek, s úgy látom eleget foglalkoztam a dialektikus erényszemlélet ellen felhozható nehézségekkel, ideje utánanyomozni annak, ami támogatja:

5. Az erények dialektikus szemléletének nyomai

A most soron következő vázlatos tallóztatást a szerzők hovatarozása és időrendje alapján próbálom rendszerezni.

5.1. Egyházi íróknál

Didaché 90/100. 11,1.

„Ha tehát valaki hozzátok érkezvén mindezeket az előbb elmondottakat tanítaná, fogadjátok be őt!” – NYITOTTTSÁG. 11,2. „Ha pedig az, aki tarnt, esze fordultán mást tanítana, azért, hogy felbontson, ne hallgassatok reá. – ELVHÚSÉG. – (de ha azért teszi), hogy az Úr igazságát és tudását nyújtsa, fogadjátok el őt úgy, mint az Urat!” – NYITOTTTSÁG újra⁹³.

6,2. „Ha tudod hordani az Úr egész igáját, tökéletes leszel; de ha nem tudod, amennyit tudsz, annyit tégy!” MAXIMALIZMUS – REALIZMUS⁹⁴.

Szent Ambrus +397:

„A közösségi élet kettős alapon nyugszik: az igazságosságon és a jólelküségen, amit nyájasságnak és jóakaratnak is mondanak. Az IGAZSÁGOSSÁGOT magasztosabbnak látom, a

JÓAKARATOT szeretetreméltóbbnak. Amaz a szigorú mértékhez tartja magát, ez a jóság-hoz”⁹⁵.

Aranyszájú Szent János +407:

„Bántalmazások és sértegetések alkalmával ne tőrjünk el a jogtalanságot, de tüijük el a jogtalankodókat!”⁹⁶. IGAZSÁG – ELNÉZÉS.

Szent Ágoston +403:

„A BUZGÓSÁG Isten házáért ezt emészti, aki minden rosszat, amit lát, JAVÍTANI kíván, és ha nem tudja megjavítani, TŰR és fohászkodik”⁹⁷, „a szeretet és a lelkek köteléke, a hívők közössége; a NYUGALOM nem hűti le, a TEVÉKENYSÉG nem csökkenti; a szeretet GYORS, nem elbizakodott, NEM IS ELHAMARKODOTT” – tehát MEGFONTOLT⁹⁸.

„Nem elegendő a rossztól óvakodnod, ha egyúttal a jót is nem gyakorolod; az nagyon kevés, hogy senkinek ne légy ártalmára, hanem arra is kell törekedned, hogy jó teteiddel használj!”⁹⁹ TAPINTAT – TÖRÖDÉS.

Nagy Szent Gergely +604:

A bűnök sokszor erényeknek hazudják magukat. A takarékoság neve alatt gyakran fősvénység kendőzködik (k), viszont a pazarlás a BŐKEZŰSÉG színébe rejtőzködik. A módfeletti engedékenységgel gyakran kegyességnek hiteti el magát, a féktelen harag a lelki BUZGÓSÁG erényévé fújja ki magát. A megfontolatlan cselekvést gyakran a GYORSASÁG eredményének, a lassan cselekvést a MEGFONTOLTSÁG szülöttjének gondolják”¹⁰⁰

Clairvauxi Szent Bernát +1153:

„minél hevesebb a BUZGALOM, annál szükségesebb a bölcs MÉRSÉKLET!”¹⁰¹

Aquinói Szent Tamás +1274:

„Tégy engem Uram, Isten... **éretté** (m) nehézkesség nélkül, **mozgékonyá** (n) könnyelműség nélkül (t)”¹⁰² Ez egy teljes négyesfogat!

Pierre-André Liégé OP +1979:

„A keresztény a világban **elkötelezett** és **felszabadult**... Mi a világnak való elkötelezettséget nem választjuk el a világtól való felszabadulástól. Egyes hivatásoknál lehet arról szó, hogy Krisztus misztikus Testén belül a hangsúly az egyikről inkább a másikra kerül. A kettő között feszültség áll fenn... Ha elfogadjuk ezt a minden földi akcióval együtt járó tisztátalanságot és ugyanakkor nem szenvedünk miatta, ez a lelkiismeret eltompulásának a jele. Viszont ha az elérhetetlen tisztaságot keressük, magunkat mégsem kötelezzük el, akkor mulasztás által vétkezünk.

Ma sokat beszélnek a felnőtt nagykorú kereszténységéről. Olyan követelmény ez, melynek sok szempontja van. Egyik legfontosabb bizonyára az, hogy a nagykorú keresztény érzi: aktív módon el van kötelezve az egyházban s ugyanakkor el van kötelezve a világi élet síkján is, amit éppen olyan komolyan kell vennie, mint ahogy a nemkeresztények veszik.”¹⁰³

Jean Nabert 1972-ben írja az erények dialektikája című cikkében: „...Az erény középút egyfelől az állandóságában és szabályosságában követésre biztató természet, másfelől egy tiszta állítás között, mely utóbbihoz az erény csak úgy közeledhetik, ha szüntelenül új igényeket és új veszedelmeket támaszt magának, melyek által ugyanakkor megedződik és megerősödik. Ebből a kettős viszonyból, e kettős feszültségből áll minden erény; midőn belső **moz-**

gásban ÁLLANDÓSÁGRA törekszik, **állandóságában** pedig ÖNMAGA TÚLLÉPÉSÉRE törekszik: olyan szakításokra, melyek döntőbb tettek véghezvitelére kényszerítik”¹⁰⁴.

Jacques Loew: 1970-ben prédikálja a Vatikánban: „Amikor Jézus meglátja a leprást, részvét fogja el. Megegett rajta a szíve (Mk 1,41.) és a végén mégis szigorúan ráparancsol...Jézusban tehát meglátjuk az erőt és a szelídséget, a szánakozást és a harciasságot, a követelést és a gyengédséget!”¹⁰⁵

Hans Küng: „Nagyon megérthetjük Jézust, ha nem akarjuk az intézmény és a forradalom, az elvonultság és kompromisszum koordinátájába rendezni. Ő széttör minden sablont. Provokatív, de jobbra is meg balra is. Istenhez közelebb van, mint a papok; a világgal szemben szabadabb, mint az aszkéták. Erkölcsösebb, mint a moralisták; és forradalmibb, mint a forradalmárok.

Nyíri Tamás: így fejt ki az előzőeket: „Nem húzhatók Jézusra korának sémái: egyaránt provokálja a jobb és baloldalt, közelebb van Istenhez, mint a papok (a hivatásos közvetítők), a világtól függetlenebb, mint az aszkéták (az elidegenedés elleni törekvés nem okoz nála másféle elidegenedést), erkölcsösebb, mint a moralisták, bár nyomát sem találjuk nála a „rosszhiszeműségnek”, s forradalmibb a forradalmároknál; az ellenségszeretet parancsa (Mt 5,38) Összeroppantja a szemet szemért, fogat fogért ördögi körét. Nem az intézményes berendezkedést, hanem Isten akaratát tekinti a legfőbb és közvetlen erkölcsi normának...Jézusban teljesen fedi a gyakorlat az elméletet, a szeretet a szabadságot”¹⁰⁷.

Gál Ferenc: „Régi vallások rendszerint a dualizmusba menekültek: a rosszat külön hatalomnak tekintették (a perzsa mazdaizmus, parszizmus, manicheizmus). Az Ószövetségben...Isten az abszolút jóság és szentség, s az általa teremtett világ is jó...A rosszat az ember bűne hozta ide a történelem kezdetén. Ennek ellenére a Szentírás nem az elveszett Paradicsom miatt kesereg, hanem reálisan bemutatja az üdvösség történetét, amelyben egymás mellett van az ember bűne és a megváltás ígérete.” REALIZMUS – OPTIMIZMUS¹⁰⁸. „Az emberek szeretete a Szentírás tanítása szerint is próbaköve és tanítása az Isten szeretetének, de a Szentírás még azt is állítja, hogy az Isten szeretete az emberek szeretetének forrása”¹⁰⁹

Szennay András: Az Egyház életében jelen van, él és hat a Kettősség, a termékeny feszültséget teremtő dualizmus...A legújabb időknek a Szentírás mintegy újra történő felfedező teológiai munkája nyomán a kettősség szülte ellentétek mind harmonikusabban oldhatók fel...Az Egyházban élni annyit jelent, mint béke és harc a győzelemre várakozás állapotában élni. És ebben a sajátosan „kettős” életformában: 1. Kétfajta közös értékkel rendelkezünk. Először is a „benső”, az isteni értékkel: a caritas-szal... Ugyanakkor közös értékként birtokoljuk a külső jegyeket is – a kegyelem-eszközöket, – melyek segítséget, „eszközt” jelentenek ahhoz, hogy valóban megteremthessük a szentek közösségét...2. Kétféle egység: belső szellemi egység, mely az egyént és közösséget Istenhez kapcsolja és külső, közösségi egység. 3. Kétfajta törvény...Az első a Szentléleknek, a kegyelemnek a törvénye...A másik...az egyházi, a kánoni törvények...¹¹⁰

Boda László: „Megérteni és értelmezni ellentétekben lehet. Ebben az alaptételben a dialektika hermeneutikai szerepe nyer megfogalmazást. Régi és már közmondássá vált bölcsesség ugyanis, hogy egymással szembeállított dolgok értelme jobban megvilágosodik előttünk. (Contraris iuxta se posita magis elucescunt.) Ennek alapvető felismerése vezetett a bölcsélet történetében a dialektika alkalmazásához, amely annyira szembetűnő Hegelnél vagy a marxizmusban. A keresztény gondolkodás azonban maga is sokrétűen alkalmazza anélkül, hogy mindig használná a dialektikus szót... Krisztusban Isten és ember találkozása eredményez

dialektikus feszültséget...A dialektikus elv hermeneutikai alkalmazása valóban érthetőbbé teszi az ember sajátos léthelyzetét. Hiszen az ember az, aki a világban föllelhető dialektikus erőpárok szinte valamennyi típusát magában foglalja polarizált létformájával. Emberlétünkben ugyanis anyag és szellem, ösztön és tudat, férfi és nő, egyén és közösség, természet és kegyelem, szabadság és megkötöttség olyan dialektikus erőpárokat jelentenek, melyekre a nagy drámák fölépülhetnek, A létfeszültségnek e sűrített erőterében kell kibontakoznia az emberi személynek, harmóniát teremtve önmagában és a közösséggel, a teremtmény – Teremtő viszonyban pedig Alkotójával. A bibliai hermeneutika is alkalmazza ezt az elvet, mely többek közt az üdvösségtörténet olyan alapvető polaritására bocsát fényt, mint amilyen Isten akaratának és az emberi akaratnak drámai szembesítése.¹¹¹

Éva Petrik (hittanárképzői előadó): „Mindig tiltani és parancsolni, vagy egészen elengedni a gyepelöt, igen kényelmes dolog (t, k) Lényegesen megerőltetőbb, ha a gyermek iránti szeretetből minden alkalommal külön döntjük el, hogy mit lehet tőlük elvárni, megkívánni (m), és mennyire kell következetesnek maradnunk (n). Lehet-e vajon itt-ott kivételt tenni, meglepetést készíteni, vagy éppen szemet hunyni egy kis hiba felett...? Isten a szeretet, de nem teljesíti minden kívánságunkat. Isten bíró, de nemcsak igazságosan ítél, hanem irgalmasan is. Hogyan higgyék ezt el gyermekeink és hogyan éljenek eszerint, ha nem tapasztalják mindezt odahaza?”¹¹² „Biztos, hogy főleg a kisgyermeket ellenőrizni kell...De arra, hogy magabiztos és önálló legyen, már korán lehetőséget kell nyújtani...Ha valakit komolyan veszünk, **megbízunk** benne és **aggódunk is** érte. – Isten mindent tud, de nem kém. Isten mindenható, de szabad akaratot ad az embernek”¹¹³ „Elvhűség és tolerancia nemcsak létezhet egyidejűleg, hanem feltételezik is egymást (n+m). Akinek nincsenek elvei, nem foglalhat állást másokkal szemben sem (k). Akiben nincs türelem, és mások véleményét meg sem hallgatja (t), azt a gyanút kelti, hogy attól fél, maga is elbukik”¹¹⁴

VI. Pál pápa: A Cor Unum pápai tanács: „...folyamatosan el fog jutni oda, hogy összehangot teremtsen kényszer nélkül, koordináljon parancsolás nélkül, és egyesítsen uniformizálás nélkül (n, t)...azt szeretnénk, ha ezek a kezdeményezések a maguk eredeti sokszínűségükben (m), mindig az egész egyház elkötelezettségéről tanúskodnának...paradox feladat, és csak akkor lehetséges, ha mint egy és ugyanazon egyház fiai, egy és ugyanazon test tagjai, egymás kölcsönös buzdításáról tesznek tanúságot”¹¹⁵ Az elaprózódás (k) veszedelme triviális, ezért nem is szerepel a pápai megnyilatkozás szövegében, csupán, mint sötét háttér, mely ellen az egységsítés (n) küzd.

5.2. A II. Vatikáni zsinat tanításában

5.2.1. : A világi apostolok „aszerint, ki-ki milyen ajándékot kapott, egymás szolgálatára legyenek...Történjék ez a Szentlélek-adta szabadsággal, aki ott fúj, ahol akar (Jn 3, 8), és egyszersmind szent **közösségben** Krisztusban testvéreikkel, főképpen pedig lelkipásztoraikkal”¹¹⁶

5.2.2. :Krisztus „tanúságot tett az igazságról, azt azonban nem akarta ellenfeleire ráerőszakolni...(n + m). Az apostolok...bátorsággal hirdették mindenkinek (n) az üdvösséget szerző Isten szándékát...ugyanakkor tiszteletben tartották a gyöngéket, ha azok tévelyben voltak is (m)..Amint a Mester, az apostolok is elismerték (m) a törvényes világi tekintélyt: Mert nincs hatalom, csak Istentől...ugyanakkor félelem nélkül mondtak ellent (n) az apostolok az Isten szent akaratával szembehelyezkedő közhatalomnak: Inkább kell engedelmessé válni Istennek, mint az embereknek.”¹¹⁷

5.2.3. Mennyi tételünk és magatartásunk felülvizsgálása, átértékelése jellemezzék az ökumené érdekében?

Minden (t)? „Semmi sem annyira idegen az ökumenizmustól, mint a hamis irenizmus, a mindenáron való békülékenység; ennek a katolikus tanítás látja kárát: elhomályosodik eredeti és biztos értelme”¹¹⁸.

Semmi (k)? „A zsinat figyelmezteti a hívőket, hogy tartózkodjanak minden olyan elhamarkodott vagy oktalan buzgólkodástól, amely árthat az egységmozgalom sikerének”¹¹⁹

Valamennyire nem (m)! „Ökumenikus tevékenységük – híven az apostoloktól és az egyházatyáktól kapott igazsághoz – csakis teljesen és őszintén katolikus lehet, összhangban a katolikus egyháznak mindenkor vallott hitével”¹²⁰. Valamennyire igen (n)! „Legelső kötelességünk azonban az őszinte és tüzetes vizsgálat: mit kell magán a katolikus Családon belül megújítani vagy megvalósítani, hogy életük hívebben és egyértelműbben tanúskodjék arról a tanításról és szeretetről, amelyet Krisztus hagyott rájuk apostolai által...

Az egyházon belül a szükséges dolgokban őrizzük meg az egységet, egyébként pedig az egyház minden tagja saját hatáskörében tisztelje a kellő szabadságot a lelkiségnek és a fegyelemnek változatos formáiban, a liturgiák különféleségében, sőt még a kinyilatkoztatott igazság teológiai feldolgozásában is, mindezekben pedig legyen gondjuk a szeretetre” (n+m)¹²¹.

„A történelem Ura...árasztani kezdte napjainkban...az önbírálat és az egység utáni vágyakozás kegyelmét”¹²².

5.2.4. Krisztus összes hívei „tetteikkel mutassák meg, hogyan lehet összeegyeztetni a tekintélyt a szabadsággal, a személyes kezdeményezést az egész társadalmi testület szoros együvé tartozásával, a kellő egységet a termékeny sokféleséggel”.

6. Zárszó

Befejezésül szeretném közölni a nyájas olvasóval (Kedvesség: m): az „inter duo vitis virtus semper duplex” négyesfogatokba rendezhető elméletének teljes indukcióval való bizonyítása (Komolyság: n) meghaladja erőimet, nem hogy a dolgozat kereteit. Ezzel tisztában vagyok (REALIZMUS: m). Mindazonáltal, anélkül, hogy a professzorok babérajaira pályáznék (szerénység?: m), confessora vagyok annak, hogy elvben elvégezhető (OPTIMIZMUS: n). A magam részéről készen állok Szent Péter apostol intelmének szellemében¹²⁴ megfelelni (habitus operativus bonus!) mindenkinek, aki a reményemről kérdőre von (öntudat: n).

A rendszeres és részletes biblikus dokumentációt egy másik dolgozat témájául választom, ha az Úr is úgy akarja és éltet addig¹²⁵.

Kelt Érsekvadkerten, az Úr 1979. esztendejében Szent Adalbert a „pis (m) severus (n), et graviter (n) mitis” (m) napján¹²⁶

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK:

EE Eudémoszi etika
Etk Erkölctani j egyzet, kézirat
Ets Erkölctani jegyzet, sokszorosított
LT Lélektan (Otj)
MM Magna Moralia (Nagy Etika)
NE Nikomachoszi etika
OTj Országos Teológiai jegyzet
PE Bevezetés a személyes etika gondolatvilágába (Otj)
PL Migne: Patrologia Latina
ST Summa Theologica

- 1 L.G. 7.
- 2 Vö. Mk. 10,18
- 3 Vö. Ter 1,31
- 4 Vö. A.G. 13. pont és 70. jegyzete
- 5 PE/60. old.
- 6 ETK 255. oldal
- 7 Vö. PE 13. old.
- 8 Vö. LT 65., 95. old.
- 9 Vö. Lk 12,48
- 10 PE 12. oldal
- 11 EE 122 Oh II könyv 3., 33. old.
- 12 NE 1107a II. könyv 6., 43. old.
- 13 NE 1108a II. könyv 8., 48. old.
- 14 ST 1 II. 57q, 58q, 62q
- 15 ST 1 n. 62,1
- 16 ST 1 II. 64, I
- 17 ST I II. 64,4
- 18 ST 1 II 64,3
- 19 EE 1222a II. könyv 5., 38. old.
- 20 MM 1186b I. könyv 9., 159 old.
- 21 NE 1108b-I 109a II. könyv 8., 49. old
- 22 Vö. EE 1220b-1221b II. könyv 3., 34. old.
- 23 ETK 232 old.
- 24 ETK 233 old.
- 25 Ets VI. 89. old.
- 26 EE 1221a II. könyv 3., 34. old.
- 27 Mt 11,29
- 28 Jn 19,9-10
- 29 Mk. 3, 4-5
- 30 Mt 5,22
- 31 Vö. Lk 6, 7. 11.
- 32 Vö. Mt 21,12-17; Mk. II, 15-19; Lk 19,45-48; Jn 2,13-22
- 33 Mt 26, 52-53
- 34 Jn 18,8

- 33 Lk 22,52-53
- 36 Lk 22,48
- 37 EE 1221b II. könyv 3., 36 old.
- 38 Vö. Ter 3,1-6
- 39 Vö. Pl. 203-204. ill. 198. oldalak
- 40 Vö. Mt 4,5-7
- 41 Vö. Mt 26,36-75
- 42 Vö. Mt 26,25
- 43 Vö. Mt 27,35
- 44 Vö. Jn 18,10; 19,26-27
- 45 Vö. Mk 14,12-18; 4,11-12
- 46 Vö. Mk 1,44 -2,1
- 47 Vö. Lk 2,52
- 48 Vö. Mt 25,14 - 25
- 49 Vö. Szent Ágoston: Serm 15. De verb. Apóst. n. 11.
- 50 Vö. Mk 7,18-23
- 51 Vö. Lk 16,19-31
- 52 Vö. Mt 5,44-48
- 53 Vö. Mt 10,28
- 54 Vö. Mt 10,17 - 18; Péld. 30,18 -19
- 55 Vö. Mt 10,14
- 56 Vö. Mt 10,16; En 5,2-8; 6,8 - 9
- 57 Vö. Mk 7,6-13
- 58 Vö. Mk 2,22; Mt 5,17
- 59 Vö. Mt 28,19 - 20
- 60 Vö. Testvéreink a szentek, Eisenstadt 1977. (348. 350)
- 61 Vö. Szent Ágoston: De liber arbitrio 2,19 ML 32 Contra Julianum 4 ,3 NL 44
ST 1 II. O 55. a 4. Ets VI. 22. ol.
- 62 Vö. Jel 3, 15-16
- 63 Ez a vagy-vagy pontosan az ellenkezője Kierkegard Vagy-Vagy-ának, mely rezignált-középszerűen megállapítja: „Vagy felakasztod magad, vagy nem, mindakettőt meg fogod bánni...– Majd hozzáteszi – ...bölcességem tehát könnyen megragadható, mivel csak egyetlen alapelvem van, amelyből még csak ki sem indulok...Nem, mert ha ebből indulok ki, megbánnám, s ha nem indulok ki belőle, azt is megbánnám”
- 64 Vö. Mt 7,13-14; 11,30
- 65 Vö. Jn 12,12-19 és párh
- 66 Vö. Mt 27,20
- 67 Vö. Lk 23,17-24
- 68 A konformizmus elmagányosító jellegéről bővebben David Riesman: *A magányos tömeg* Bp 19732 c. művében
- 69 Vö. Mt 15,32; Mk 6,34
- 70 Vö. Mt 25,37-39
- 71 Vö. Mt 24,15-28; Mk 13,14-23; Lk 21,20-24
- 72 Mt 7,14; „A szűk kapu az életre visz” Mt 19,27-29 Aki elhagyja - Jézusért - otthonát, testvéreit, nővéreit, apját, anyját, feleségét, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap és az örök életet örökli. Róm. 8,18: „A jelen szenvedései nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez.”
- 73 Vö. Jel 3,14-22
- 74 Vö. Mt 21,23-31.32
- 75 Vö. Jn 3,1-21

- ⁷⁶ Vö. Mt 6,24; 11,30
- ⁷⁷ Vö. Jel 2,24-25
- ⁷⁸ Vö. Jn 13,5-17
- ⁷⁹ Etk III. rész: A hit dialektikája 28. old. A remény jutalma és a jutalom reménye 68. old. Bizonyosság és bizonytalanság a reményben 70. old. A remény mint tevékeny vára-
kozás 73. old. A szeretet érték- motívumai 91. old.
- ⁸⁰ Vö. Lk 22, 32
- ⁸¹ Vö. Jn 1,47
- ⁸² Vö. Jn 3,2-3; Mk 10,18; Mt 22,16-19; Mk 2,27; Vö. még 2Tim 4,4: mesékre
hajlanak, vagy a „Credo, quis absurdum” elvet!
- ⁸³ Vö. Mk. 6,1-6
- ⁸⁴ Vö. Jn 8,31-47
- ⁸⁵ Préd 9,5-6
- ⁸⁶ Vö. Tim 4,8
- ⁸⁷ Vö. Fil 2, 12
- ⁸⁸ Szent Ágoston: De civitate Dei 14,28. Pl 41,436 Vö. még Mt 10,39; 16,25
- ⁸⁹ Mtörv 6,5
- ⁹⁰ A II. Vatikáni Zsinat értékelése a szüzességgel kapcsolatban: PC 1. 2. 12.25.;
Lg 42.; PO 16. II. János Pál 1979. április 8.-i körlevele a papokhoz 8-9 pont. A szerelem méltatása GS 49. Mindkettőé: Sacerdotalis coelibatus 20.; OT 10.
- ⁹¹ Vö. Lk 10,38-42. A görögben alapfok szerepel: „Máris a jó részt választotta,
amely el nem fog vétetni tőle soha” (talán tiltó értelmű a 42. vers: amelynek nem szabad elvé-
tetnie tőle!)
- ⁹² Dr. Gyökössy Endre: Magunkról magunknak, Református Sajtóosztály Bp.
1978
- ⁹³ Keresztény remekírók 1. Az apostoli atyák, Szent István Társulat Bp 1944. 35.
old. valamint kéziratos fordítás
- ⁹⁴ Enchiridion Asceticum 3.
- ⁹⁵ De officiis ministrorum 1,28. ML 16, 50 sk fordította Kecskés Pál
- ⁹⁶ Homilia 68. ad populum Antiochenum, Promtusrium Patristicum 30. old.
- ⁹⁷ In Johannis evangeliium tractatus 3. ML. 35
- ⁹⁸ De doctrina Christiana Ml 34 Róka - Talabér fordítása
- ⁹⁹ De vetra innocentia c. 86.
- ¹⁰⁰ A lelkipásztorság törvénykönyve 2, 9 (in: Keresztény remekírók 5. Szent Ist-
ván Társulat Bp. 1944, 79. old. Fordította: Félegyházi József
- ¹⁰¹ Sermo in Cantica Cantorum 49,5. Hermann H. fordítása
- ¹⁰² Oratio ad gratiam pio vivendi obtinendam. (in: Enchiridion indulgentiarum.
Vatican 1952, 716. num.)
- ¹⁰³ Krisztusi élet. Bécs 1973. 103-116 old.
- ¹⁰⁴ Dialectique des vertus (Az erények dialektikája) in: Revue de Metaphisique et
de Morale, 1972,4. szám. 409 - 433. old. Az idézett hely a 418. oldalon.
- ¹⁰⁵ Elmékedések Jézus Krisztusról. OMC Bécs 1975. Fordította Sántha Máté. Az
idézett hely a 120. old.
- ¹⁰⁶ 20 Thesem zum Christentum, München, 1975,4. tétel.
- ¹⁰⁷ A relativizálók relativizálása 4.1. in. Theológiai Évkönyv 1975. Szent István
Társ, Bp 1975. 58-59 old.
- ¹⁰⁸ Az örök és korszerű teológia. In: A teológus az Egyházban. Szent István Társ,
Bp. 1974, 12.13 old.
- ¹⁰⁹ Uo. 14. old.

- ¹¹⁰ A kereszténység dialektikája, in: Hitünk sodrában. Szent István Társ. Bp. 1974
105 - 106 old.
- ¹¹¹ Az értelmezés alapkérdései. 1. kérdés. 3. elv. Vigília 1979. 2. szám. 89. old.
- ¹¹² III. A helyes mérték a nevelésben mértéktartásra és a középút megtalálására is
nevel. GYERMEKEIMMEL. Indítások iskolás gyermekek vallási neveléséhez lelkipásztorok
és szülők számára. OMC, Bécs, 1974, Szigor és szelídség. 29. old.
- ¹¹³ Uo. Ellenőrzés és bizalom. 31-32. old.
- ¹¹⁴ Im. Elvhűség és tolerancia 33. old.
- ¹¹⁵ Moderatoribus et membris Pontificii Consilii „Cor Unum” qui alteri plenario
Coetui adfuerunt
AAS. LXIV. évf. 12. szám. Elhangzott 1972 dec. 1-jén Bosits István fordítása alapján
(szóbeli közlés).
- ¹¹⁶ Apostolicam actuositatem 3.
- ¹¹⁷ Dignitatis humanae 11.
- ¹¹⁸ Unitatis reintegratio 11.
- ¹¹⁹ UR 24.
- ¹²⁰ UR 1.
- ¹²¹ UR 4.
- ¹²² UR 1.
- ¹²³ Gaudium et spes 75.
- ¹²⁴ Vö. 1Pét 3,15
- ¹²⁵ Vö. Jak 4,15
- ¹²⁶ Officia propria dioecesium Hungariae I. Szent István Társulat, Bp., 1964. 7.
old. in die 23. április Sancti Adalberti Episcopi et Martyris Archidiocesis Strigoniensis Patro-
ni.